

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN DEVLET YAPISI ÜZERİNE ETKİLERİ*

Çetin KARTAL**

Makalenin Geldiği Tarih: 27.02.2016 **Kabul Tarihi:** 22.06.2016

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi (cetkartal@gmail.com).

ÖZ

Küreselleşme; devletler üzerinde gözlemlenen yoğun etkileriyle, dünya genelinde çok kapsamlı bir şekilde sorgulanan ve etkilerinin kaynağında hegemonik eğilime sahip güçlerin bulunduğu düşünülen günümüzün etkin bir olgusu konumunda bulunmaktadır. Devlet ise küresel gücün varlığını sürdürmesi için hâlâ öncelikli olma özelliğini muhafaza eden bir yapı arz eder. Söz konusu sürdürülebilirlik, gücü elinde tutanlar tarafından yürütülen kontrole tabi bir dengeye sahip olmasını gerektirir. Devletler artık sınır tanımayan bir özellikle hareket eden küreselleşmenin yıkıcı etkilerinden korunmak için, gidişata uyum sağlayan tedbirler almayı tercih etmektedirler. Böylesine bir yaklaşım; devlet yapılarında bölgesel güçler halinde oluşumlara yönelmek, küresel güçlerin bütünüyle etkisinde eriyerek bölünmek ve küçülmek, bulunulan coğrafyada varlığı zorluklarla da olsa idame ettirmek ya da bazı güç oluşumlarına entegre olmak şeklinde gelişen değişimleri kaçınılmaz kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, devlet, ulus devlet, aşırı-küreselleşmeciler, süpheciler, dönüştürücüler.

THE EFFECTS OF THE GLOBALISATION
PROCESS ON THE STRUCTURE OF THE STATE

ABSTRACT

Globalization, with its strong effects on states, is an effective modern phenomenon which is deeply questioned throughout the world and the source of its influence is thought to be the powers that have hegemonic tendency. On the other hand, the state is a structure that continues to maintain its primary status in the sustaining of global power. This sustainability requires a balance controlled by those who hold the power. In order to protect from the devastating effects of globalization, the growth of which is not influenced by any boundaries, states choose to take precautions based on the course of developments. Such an approach makes the following changes inevitable; tending towards regional power-like formations in state structures; melting, dividing, and shrinking under the full influence of the global powers; although with difficulties, sustaining the state's existence in the current geography or becoming integrated with certain power formations.

Keywords: Globalization, state, nation-state, hyperglobalists, skeptics, transformationalists.

GİRİŞ

Küreselleşme; dünyanın birbirinden çok uzak olan iki mesafesini, pek çok konuda birbirine yakın hale getirebilme yeteneğinin ifadesi halinde gelişen bir olgudur. Küreselleşme ile birlikte temelde ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik ve siyasal alanlarda meydana gelen değişimler, bu alanların etkileşim halinde bulunduğu birbirinden farklı birçok alan üzerinde değişim etkisi yaratmaktadır. Egemen oldukları coğrafyalarda varlık gösteren devletler; küresel etkileşime bağlı olarak meydana gelen söz konusu bu değişimlerden en kapsamlı şekilde etkilenen yapılar olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Küreselleşme, varlığını hissettirmeye başladığı andan itibaren; devletin gelişim sürecinin belki de her aşamasında, devlet ile etkileşim içinde bulunan bir özellik arz etmiştir. Bu etkileşim, devletlerin gelişmişlik, jeopolitik konum ve gücü kontrol etme seviyelerine göre değişiklik göstermektedir. Son yüzyılda meydana gelen ekonomik, sosyolojik, kültürel, toplumsal ve daha da önemlisi teknolojik ve siyasal gelişmelerin doğal bir sonucu olan küreselleşme; toplumların her yönüyle yaşam alanlarına nüfuz ederek, onun güç kaynaklarına hükmedenlerin amaçlarına uygun şekilde dünyayı yönlendirmelerine de imkân sağlamıştır. Bu yönüyle küreselleşmenin; zenginliğin üst noktalarında yer alan ve sermayeye hükmettiği düşünülen bir kesimin, teknolojik imkânlardan faydalanarak mevcut gelirlerini biraz daha arttırma imkânı buldukları ve temelinde paradoks bir özellik gösteren etkili bir süreç olarak algılandığı belirtilmektedir. Ancak bu özelliğiyle çok az insanın hayatını olumlu yönde etkilediği düşünülen küreselleşmenin, dünya nüfusunun neredeyse üçte ikisini olumsuz yönde etkileyen bir izlenim sergilediği de gözlerden kaçmamaktadır.^[1]

Giritli Epimenides'in; ünlü "Bütün Giritliler yalancıdır." paradoks örneklemesinde; iki doğrunun ya da yanlışın çelişkisi olarak ifade edilebilecek paradoksun, aslında diğer bir ifadesini tam da küreselleşme kavramında bulduğunu söylemek mümkündür. Küreselleşme bir karşıtlıklar paradigması halinde vücut bulan bir olgu iken, bu karşıtlıkların birbirinin varlığına anlam kazandıran dinamik bir yapıya sahip olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Küreselleşme, insanoğlunun hayatını bireysel olarak etkilediği gibi aynı zamanda toplumsal yaşamını da her geçen gün ivmelenme eğilimine sahip çok farklı bir boyutta etkileyebilmektedir.

Küreselleşme süreci, devlet yapıları üzerinde oldukça etkin bir değişimi dayatan zorlayıcı bir denge arayışına yönelim göstermektedir. Westfalya Barışı'nı

[1] Zygmunt BAUMAN, **Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları**, Çev: Abdullah Yılmaz, Arıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s.83.

takip eden dönemde, uluslararası sistemde temel unsur olarak kabul edilen devlet; önceleri yerini bu özelliğiyle muhafaza etme imkânı bulurken, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte; dünyanın tek kutuplu bir yapıyla karşı karşıya kaldığı tabloda, değişim rüzgârlarının üzerinde en çok estiği yapı haline gelmiştir.

İlk dönemlerinde, ulus devletlerin sınırlarını zorlayan bu gelişmeler, küreselleşme kavramının netleşmeye başladığı andan itibaren sınırları aşarak kendi yarattığı dinamikleri dikte ettirmek suretiyle değişime ivme katan bir momentum etkisinin önünü açmıştır. Bu sayededir ki; ulusal sınırlar bir zamanlar olduğu kadar artık sınırlayıcı olarak görülmemektedir.^[2]

Bilişim teknolojilerinin hayallerin ötesinde korkunç bir sıçrama kaydetmesi; dünyanın herhangi bir köşesinde meydana gelen bir olaydan anında haberdar olunmasını sağladığı gibi, aynı olayın aradaki onca mesafeye karşın diğer uçtaki bir ülkenin çok farklı konularda etkilenebilmesine de neden olabilmektedir. Sonuçta insanlık; gündemdeki ifadesiyle, “küresel bir köyle”^[3] karşı karşıya kalmıştır. Bu da üzerinde yıkım etkisi yaratılan ulus devletlerin sınırlarına ister istemez bir zahirilik özelliği kazandırmıştır. Elbette yıkımın yerini alan yeni kurulumlar küreselleşmenin kadrajında olmuş ve olmaya da devam edecek gibi görünmektedir.

Küreselleşmenin yarattığı değişimler kapsamında, bu değişimlerin meşruluk belgesini oluşturacak normlar diyalektiğinde de amaca hizmet eder tarzda bir düzenleme kaçınılmaz bir şekilde kendini belli etmektedir. Uluslararası hukuktaki değişiklikler, karşılıklı bağımlılığın yarattığı etkilerin bir yansıması halinde ulus devletlerin hukuk sistemlerinde hatırı sayılır bir farklılaşmaya yol açma eğilimine sahip olmuştur.

Küreselleşmenin devlet yapısı üzerinde yarattığı böylesi olağanüstü etkilerin genel kamu hukuku bakımından değerlendirilerek bazı temel çıkarımlara ulaşılması bu çalışmanın hedefini teşkil etmektedir. Bu maksatla konunun öncelikle kavramsal boyutu ortaya konulmaya çalışılacak, daha sonra küreselleşmenin devlet üzerindeki etkileri tartışılacak, konunun genel kamu hukuku bağlamında bir değerlendirmesi yapılarak sonuç bölümünde elde edilen çıkarımlar ifade edilecektir.

[2] Kenichi OHMAE, **Yeni Küresel Sahne: Sınırsız Dünyamızdaki Tehdit ve Fırsatlar**, Çev.:Leyla ASLAN, Optimist Yayınları, İstanbul, 2008, s.49.

[3] Marshall McLUHAN, Bruce R.POWERS, **Global Köy**, Çev: Bahar Öcal DÜZGÖREN, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.12.

1. Kavramsal Boyut

A. Küreselleşme

1. Kavram

Küreselleşme kavramı ortaya konulurken; maddi yönü bakımından yapılan değerlendirmeler, zaman-mekân bağlamında getirilen çözümler ve kavramın bilişsel yönlerine yöneltilen farklı vurgulamalar öne çıkmaktadır. Bu nedenle küreselleşme üzerine yapılan tanımlamalarda, rastgele karşılaştırmalardan daha çok, sağlam ve istikrarlı bir devamlılık gösteren dünya geneline yayılmış karşılıklı bağımlılık örüntülerini esas alan yaklaşımlar kabul görmektedir. Küreselleşmenin bu yönüyle geçirgen bir özelliğe evrilen sınırları ve bölgeleri aşarak gelişen, toplumsal ilişkiler ile aktivitelerden çok daha fazlasına işaret eden bir özelliğe sahip olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, dünyayı yoğun bir şekilde saran iletişim ve etkileşim ağları, devletleri ve toplumları olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla, küresel olanın, artık bölgesel ve yerel olanın yerine geçmesinden ya da bunlara göre öncelik kazanan küresel olan lehine bir kaymadan çok, yerelin bölgeler arasında genişleme kaydeden ilişkiler ve teşkil edilen güç ağlarının bünyesinde gömülü hale gelen bir yapıdan söz edilmektedir.^[4] Bu kapsamda küreselleşme; “uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması”^[5] olarak tanımlanmaktadır.

1960’lı yıllardan itibaren anılmaya başlanan küreselleşme kavramı, 1980’li yıllarda daha çok başvurulan bir noktaya ulaşmış, 1990’larda artık üzerinde bilimsel değerlendirmeler yapılan ve içinde bulunulan çağda, dünya üzerinde meydana gelen gelişmeleri anlamlandırmaya çalışan etütlerin ana teması olarak tercih edilen bir kavram haline gelmiştir. Bu haliyle küreselleşme; yüceltilen bir mit veya çok uluslu şirketler tarafından kullanılan bir propaganda sloganı, devletlerin sınırlarını geçirgen hale getiren bir süreç, neo-liberalizmin ve ekonomik gelişmelerin ya da teknolojik etkenlerin yarattığı dönüşümlerin oluşturdukları bir bütün; sınır aşan iletişim ağlarının, insan hakları üzerine faaliyet gösteren

[4] David HELD-Anthony MCGREW, **Küresel Dönüşüm-Büyük Küreselleşme Tartışması**, Çev: Ali Serkan, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008, s.10-11.

[5] Anthony GİDDENS, **Modernliğin Sonuçları**, Çev:Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.60.

organizasyonların, çevrecilik faaliyetleri ile kadın hakları veya dünya barışı gibi konuların savunulmasında öncelikli bir ifade olarak kullanılır olmuştur.^[6]

Karmaşık bir ilişkiler ve etkileşim sarmalı olan küreselleşme; tarihsel periyod içerisinde farklı dönemlerde, o dönemin kendine özgü dinamiklerine göre farklı bir gelişme seyri kaydetmiştir. Bu seyirdeki aşamalar dikkatle incelendiğinde; ekonomik anlamda meydana gelen farklılaşmaların, diğerlerine göre daha önde gelen ve diğerlerini etki altına alarak yönlendiren bir yansımasının bulunduğu genelde kabul gören bir yaklaşım olarak dikkate alınmıştır. Ekonomik gelişmelerin genel olarak merkezde yer aldığı düşünülen bu etkileri yanında, akla gelebilecek hemen her alanda görülen değişim ve dönüşüm yaratan sıra dışı etken faktörler, yerine göre öne çıkabilmekte ve zaman-mekân ikileminde çok farklı noktalarda genellemeleri aşan beklenmeyen etkiler de bırakabilmektedir.

Netice olarak küreselleşme; devleti esas alan kurumların ve devlet merkezliliğe yapılan göndermelerin, yalnızca uluslararası değil, tamamen küresel düzeyde faaliyet içerisinde bulunan çok çeşitli aktörler arasında söz konusu olan ilişkilerin yapısı içinde eriyen bir süreç olarak tanım bulan bir kavramdır.^[7] Küreselleşme bu haliyle kültürden suça, finanstan çevreye kadar varan dünya üzerindeki farklı bölgeler arasında yer alan bağlantılara ve zaman içerisinde bu bağlantılarda görülecek değişim ve genişleme biçimlerine ait bir konu olarak kabul edilmektedir.^[8]

2. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşmenin yarattığı etkiler toplumlar arasında çok farklı şekillerde karşılık bulmakta ve toplumların bir diğerine göre kaydettiği gelişmişlik seviyesi bu değişimin boyutlarını çok daha açık bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle; toplumlar arasında meydana gelen farklılaşmalar incelendiğinde, küreselleşmenin boyutları hakkında daha doğru verilere ulaşmak mümkün olur. Zira dünya genelinde meydana gelen değişimin aslında bir evrenselliğe işaret etmediği genel olarak savunulan bir argümandır. Küreselleşme neticesinde ekonomik anlamda zengin ve yoksullar arasında yaratılan ve kapatılması oldukça zor görünen açıklık arttıkça, türdeşleşme ve eşitlik kavramları bu toplumlar için

[6] Fahri ATASOY, **Küreselleşme ve Milliyetçilik**, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2005, s.128-129.

[7] Graham EVANS-Jeffrey NEWNHAM, The Penguin Dictionary of International Relations, Harmondsworth, Penguin, 1998, s.201'den aktaran Jeremy Fox, **Chomsky ve Küreselleşme**, Çev: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s.22.

[8] David HELD, Anthony MCGREW, David GOLDBLATT, Jonathan PERRATON, "Küreselleşme", Anthony GIDDENS (Ed.), **Sosyoloji-Başlangıç Okumaları**, Çev: Günseli ALTAYLAR içinde Say Yayınları, İstanbul, 2009, s.71.

anlamını yitirmektedir. Dikkatlice yapılan bir değerlendirmede, zengin olduğu düşünülen ülkeler arasında dahi, gözlemlenenden çok daha az küreselleşmenin olduğunu görmek mümkündür. Küreselleşmeyle geçişten bir hale gelen ülke sınırları ise hâlâ önemini korumaya devam etmektedir.^[9]

Her ne kadar küreselleşme yalnızca ekonomi yönüyle ele alınmaya ve adeta dünya ekonomik sistemi ile özdeşleştirilmeye çalışılsa da aslında küreselleşmenin kendisine göre farklı şekillerde gelişen boyutları bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan çevresel küreselleşme; dünya geneline yayılım gösterme eğilimi yüksek olan salgın hastalıklar, insanlarca üretilen kirlilik ve doğada bozulmaya yol açan yanlış uygulamaların neden olduğu iklim değişiklikleri gibi olumsuz yönlerinin yanında, dünyanın bir bölgesinde yetişen bitki ya da sebze türlerinin tüm dünyaya yayılarak insanlığın hizmetine sunulması gibi olumlu yanları da bulunan bir boyutu ifade etmektedir. Diğer bir boyut ise güç ve güç tehdidinin yarattığı karşılıklı bağımlılığın bir göstergesi haline gelen askeri küreselleşmedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde karşılıklı olarak geliştirilen nükleer tehdit dünya devletleri genelinde kutuplaşmaya neden olmuş, her iki kutupta yer alan devletler çok kısa bir sürede birbirlerini yok edebilecek olağanüstü bir güce hükmeder hale gelmişlerdir. Günümüzde ise etnik, mezhepsel ya da din merkezli ideolojiler geliştiren terör örgütleri ve bu bağlamda diğer uluslararası aktörler, asimetrik savaş teknikleriyle mevcut konvansiyonel savunma tedbirlerini alt üst edebilmektedirler. İnsanların, kültürlerin, imgelerin ve fikirlerin yayılması olarak ifade edilen toplumsal küreselleşme boyutu, kendisine yurt arayan insan topluluklarının göç etmesinde, dinlerin fikirlerin yayılmasında somutlaşarak şekillenmektedir. Yine toplumsal küreselleşmenin bir parçası olarak görülen siyasal küreselleşme boyutu ise anayasal düzenin dünya geneline yayılım göstermesinde, demokratikleşen ülkelerin sayısında görülen artışta ve uluslararası kural ve kurumların gelişiminde açıkça belirginleşen bir özelliğin ifadesi olarak yer edinmektedir.^[10]

3. Küreselleşmenin Genel Olarak Etkileri

Küreselleşme, çok farklı parametrelerin etkisiyle meydana gelen bir seri değişim ve bu değişime bağlı olarak gelişen bir dönüşümü yaratan bir süreçtir. Zaman-mekân sıkışması terimi bu dönüşümün farklı bir şekilde ifadesi gibidir. Bu sıkışmanın toplumsal nedenlerine bakıldığında, küreselleşme sürecinin genellikle varsayılan ortak etkilere sahip olmadığını, zaman ve mekâna ilişkin kullanımların hem keskin bir şekilde farklılaştığını hem de farklılaştırdığını

[9] Joseph S. NYE, Jr.-David A. WELCH, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev: Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.343.

[10] Joseph S. NYE, Jr.-David A. WELCH, s.344-345.

görmek mümkündür. Bu yönüyle küreselleşme, ne kadar birleştirirse o kadar bölmekte; başka bir ifadeyle birleştirirken bölmekte ve hatta dünyanın tek tipliliğini teşvik etmek için öne sürülen gerekçeler bu bölme sebepleriyle özdeş bir yapı arz etmektedir. İş, finans, ticaret ve enformasyon alanlarında küresel seviyede görülen yayılım eğilimi, aynı zamanda bir yerleşmenin de işareti olarak belirgin hale gelmektedir. Algılarda farklılaşmaların görüldüğü bu süreçte; bazıları için küreselleşme olan bir gelişme, bazıları için yerleşme olarak etki bırakmaktadır.^[11]

Küreselleşmenin yarattığı olumlu etkiler;

- Bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde dünya üzerindeki mesafeleri kısaltarak farklılıkların en aza indirilmesi,
- Şeffaflığı artıran politikalar sayesinde yolsuzlukların azaltılmasına katkıda bulunulması,
- Siyasal özgürlüklere, demokrasiye ve insan haklarına saygının artması,
- Ülkeler arasında meydana gelen yakınlaşmanın işbirliğinin geliştirilmesinde ve bu sayede çevre ve terörizm gibi sorunların çözümlenmesine yönelik çalışmalara etkinlik kazandırılması,
- Sermayenin dünya genelinde dolaşımının kolaylaşması ile yabancı yatırımlarda artış kaydedilmesi ve ekonomilerde gelişme sağlanması,
- Üretim alanında görülen bilimsel ve teknolojik değişimlerin ekonomik, siyasal, güvenlik ve kültürel alanlarda gelişim kaydedilmesi şeklinde ifade edilmektedir.^[12]

Bunun yanında küreselleşme ile birlikte meydana gelen olumsuz etkiler ise;

- Birtakım ayrıcalıklar elde eden uluslararası sermayenin ulus devletlerin egemenliklerine yukarıdan tehdit oluşturması; bunun yanında, ulus devletlerin içyapısında yer alan farklı kültür gruplarının özerklik eğilimlerinde görülen artışın ulus devletlerin egemenliklerini bu defa aşağıdan tehdit eder bir hale gelmesi,
- Serbest piyasalar ile demokratikleşme girişimlerinin bütün ülkeleri homojen görme iddiasına dayalı olarak geliştirdikleri politika, müdahale ve uygulamalarına yönelik faaliyetlerinin; ülkelerin tarihsel, siyasal,

[11] Zygmunt BAUMAN, a.g.e., s.8-9.

[12] Hüsmen AKDENİZ, "Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Kapsamında Küreselleşmenin Geleceği ve Türkiye", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C:1, S:2 (2003), s.93-94.

ekonomik ve toplumsal yapılarına uyum göstermemesi nedeniyle yeni problem sahalarının ortaya çıkmasına yol açılması,

- Kültürlerinden yoksun bırakılan insanların artması nedeniyle kültürlerin kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalması,
- Gelişmekte geri kalmış ülkelerde, ulusal ve ekonomik temelli politikalara darbe vurulması, üretim neredeyse terk edilirken tüketimde olağanüstü artışın desteklenmesi, finans piyasalarının genişletilmesi,
- Ekonomi üzerinde devletin mutlak kontrolünde yaşanan düşüşler nedeniyle kayıt dışı ekonomide yükseliş görülürken, buna bağlı olarak kanun dışı (mafya kaynaklı) ilişkilerin yaygınlaşma eğilimi göstermesi,
- Piyasaları kontrol imkânı oldukça sınırlı olan az gelişmiş ülkelerin dışarıya olan bağımlılıklarının, iç ve dış borçlanmalarının ve bunların bir sonucu olarak ödedikleri faizlerin artması; buna karşılık bahse konu borçlanmalar yüzünden eğitim ve sağlık gibi toplumsal yatırımlara ayrılan bütçenin azalması,
- Dünya pazarının genişlemesi ve bütünleşmesi, topluluklar arasındaki sosyo-ekonomik eşitsizliğin artması, zengin ile fakir arasındaki uçurumun daha da derinleşmesi, eşitsizliğin küresel boyutlarda genişlemesi ve işsizliğin günden güne artan bir eğilim göstermesi, bu sebeplerle toplumsal ve siyasal krizler çıkması,
- Emeğin payının azaltılması, sosyal güvenlik politikalarının bütçeye yük oluşturduğu düşüncesinin yerleşmesi,
- Kriz zamanlarında, sermayenin daha çabuk yurt dışına kaçması ve bu krizlerin diğer ülkeleri de etkilemesi,
- Az gelişmiş ülkelerde, ulusal ve ekonomik politikalara darbe vurularak üretimin azalması, tüketimin körüklenmesi ve bu ülkelerin dışa bağımlılıklarının daha da artması,
- Bazı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pazar ve kaynaklarını güçlü devletlerin politikalarına tümüyle açık ve korumasız bırakılması sonucu bu ülkelerde kalkınma düşüncesi ve kavramının önemini yitirmesi,
- Tüm bu problem sahalarına çözüm üretilmesi maksadıyla yapısal birtakım reformlar geliştirilmesi gerekirken söz konusu problemlerin bastırılması yönteminin tercih edilmesi, bu nedenle çaresiz kalan insanların farklı arayışlara yönelmesi,

- Sonuç olarak kapitalizmi uluslararası bir boyuta taşıyan küreselleşmenin kendi karşıtı olan terörü de uluslararası boyuta taşıması, böylelikle terörün de küreselleşmesi şeklinde sıralanmaktadır.^[13]

Küreselleşme yarattığı etkilerle oldukça geniş bir perspektifte yapısal değişim ve dönüşümlere neden olan bir olgudur. Küreselleşmenin devlet üzerinde yarattığı etkiler bağlamında, öncelikle devletin kavramsal boyutu ile tarihsel süreçte gelişen biçimleri incelenecek; takiben küreselleşmenin devlet yapısı üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

B. Devlet

1. Kavram

Devlet, küresel gücün varlığını sürdürmesi için hâlâ öncelikli öngörü olma özelliğini muhafaza eden bir yapıdır. Bu sürdürülebilirlik endeksi, gücü elinde tutanlar tarafından yürütülen kontrole tabi bir dengeye sahip olma zorunluluğuna ihtiyaç gösterir. Pozitif kamu hukukunda ya da teori düzeyinde yapılan çalışmalarda, devlet üzerine kesin sonuçlara ulaşan tespitler yapmak henüz mümkün olmamıştır. Bu nedenle devlet hâlâ önemli bir inceleme konusu olmaya devam etmektedir.^[14]

Devlet, tesadüflere tabi olarak gelişmiş bir süreç olmamış; aksine, insanlar tarafından düşünce ve eylem temeline dayalı olarak oluşmuş bir kurum olma özelliği taşımıştır. Bu kurumun oluşum sürecine birçok hukuksal ve siyasal teori eşlik etmiş; devletin oluşumu ile teorinin gelişimi arasındaki önceliğin hangisine ait olduğunun tespiti aşamasında, zaman ve mekâna göre değişen bir netice elde edilmiştir. Bu durumda bazen devletin kuruluşu öncelik kazanırken teorinin onu takip ettiği, bazen de mevcut bir teorinin devletin kurulmasına kaynak teşkil ettiği görülmüştür.^[15]

Devlet kavramı üzerine yapılan değerlendirmelerde; bir sınıfın diğer bir sınıf üzerinde oluşturduğu egemenliği esas alan Marksistlerin ya da Franz Oppenheimer gibi sosyologların görüşlerinin yanında, bu görüşlere karşıt olarak devletin sınıf kavramının üstünde ve toplumun geneline birleştiren bir kurum olduğunu iddia eden görüşler de öne sürülmüştür. Hegel gibi düşünürler ona çok üstün bir yer verirken, bazı görüşlerde devlet amaç değil, bir nevi araç olarak

[13] Hüsmen AKDENİZ, a.g.m., s.94-95.

[14] Recai G. OKANDAN, *Umumî Âmm Hukuku*, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1968, s. 23-24.

[15] Cengiz ÇAĞLA, *Siyaset Bilimi*, Omnia Yayınları, İstanbul, 2010, s.249.

görülmüştür. Onu tek ve egemen bir iktidar yapısı olarak kabul eden ya da plüralistler (çoğulcular) gibi onu insanlar tarafından meydana getirilen diğer topluluklardan daha geniş bir topluluklar topluluğu sayan görüşlere rastlamak da bu arada mümkün olmuştur. Devletin varlığını bir tür kötülük olarak algılayan yaklaşımların yanında, katlanılması gereken vazgeçilmez niteliğini öne çıkaranlar da olmuştur. Bazıları ise Marksistler gibi belirli bir sürecin sonunda kendiliğinden yok olacağı inancını taşıyan bir yaklaşım sergilemişler, daha radikal bir eğilim gösteren anarşistler ise devleti bir an önce ortadan kaldırılacak bir engel olarak görmüşlerdir. Buradan devletin tanımlanmasında yaşanan zorlukların ne düzeyde olduğunu tespit etmenin mümkün olduğu gözlemlenebilir. Hukuksal temelde getirilen ve Klâsik Fransız Kamu Hukuku tarafından da benimsenen tanımlamalarda; genelde unsurlarından biriyle özdeşleştirilen devlet kavramı, milletin hukuki kişilik kazanmış şekli olarak ifade bulmuştur. Bununla birlikte; Hans Kelsen gibi düşünürler tarafından, etkili olarak yürürlükte bulunan hukukî normlar sistemi şeklindeki düşünce temelli bir senteze tabi soyut bir tanımlama biçiminde de ortaya konulabilmiştir.^[16]

Devlet üzerine; Aristoteles, Augustin, Machiavelli, Bodin gibi düşünürlerce yapılan ahlaki bir amaç, din gibi bir devlet hedefinden kaynaklanan tanımların yanında, genelde Adam Müller, Rudolf Smend, Herman Heller gibi düşünürler tarafından hukuksal ilişkilerin açıklanmasında hukukun felsefe karşısındaki işlevini ve sosyolojik bir araştırma konusu olduğunu gösteren toplumsal bir olgudan kaynaklanan tanımlar da öne sürülmüştür. Ayrıca Hans Kelsen'in devleti hukukun önemi bakımından saf bir norm düzeni olarak gören ve devlet tanımının hukuksal gözlemdeki sorunlar için psikoloji ve sosyolojiyi içine katarak daraltılmasını reddeden ve devleti hukuksal cephesi bakımından yalnızca bir hukuksal ilişkiler bütünü olarak gören tanımının yanında George Jellinek tarafından hakların ve yükümlülüklerin birbirlerine bağlanmasını belirli bazı öğelerden çıkartan tanımların da ortaya konulduğu görülmüştür.^[17]

Devletin kelime kökü tedavül eden, yani elden ele geçen bir anlama sahiptir.^[18] Devletin tarihsel başlangıcı, on bin yıl öncesinde Mezopotamya'da ortaya çıkan ilk tarım topluluklarına kadar götürülmektedir. Bu kadar eski ve beşeri bir kurum olan devlet, iyi yetiştirilmiş bürokratik yapısıyla Çin'de binlerce yıl varlık gösterebilmiştir. Bununla birlikte, ordulardan oluşan büyük bir askeri güce, bu askeri gücün idamesi için vergi toplama kabiliyetine sahip ve bulun-

[16] Münci KAPANİ, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010, s.36–37.

[17] Karl DOEHRİNG, **Genel Devlet Kuramı**, Çev: Ahmet Mumcu, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2002, s.24–27.

[18] Kemal GÖZLER, **Devlet Genel Teorisi**, Ekin Yayınları, Bursa, 2009, s.6–9.

duğu coğrafyada üstün egemenliğini açıkça ortaya koyabilen ve merkezi bir bürokrasi ile birlikte anılarak Avrupa'da ortaya çıkan modern devlet yapısının geçmişi ise ancak dört-beş yüzyıl geriye gitmektedir. Fransız, İspanyol ve İsveç monarşilerinin konsolidasyonuna dayandığı düşünülen modern devlet; düzen, emniyet, hukuk ve mülkiyet hakları sistematigi sayesinde modern ekonominin de üstün bir anlayışla gelişmesine imkân sağlamıştır.^[19]

Devlet kavramının en bilinen tanımı, ilk kez George Jellinek tarafından 1900 yılında devleti oluşturan “üç unsur teorisi” ile yapılmıştır. Bu tanımda ilk unsur insan topluluğu olan millet, ikinci unsur toprak olan ülke, üçüncü unsur ise egemenlik olan en üstün iktidar olarak ifade edilmiştir. Bir devletten bahsedebilmek için temelde bu üç unsurun bir arada olması gerektiği savunulmuştur.^[20] Üç unsur teorisine dayanılarak yapılan üç unsur tanımı, farklı yaklaşımlar nedeniyle eleştiriye uğramıştır. Bu tanım özünde, herhangi bir devlet hedefini içermemesi nedeniyle eleştirilmektedir. Bu kapsamda, tanımın ahlaki yönden bir amaç, bir din ya da daha farklı bir hedefe sahip bulunmadığı; aslında yalnızca gerçeklere uygun olarak bir tasvir özelliği taşıdığı; içerisine hedef katılması halinde tüm devletleri kapsamına alan bir tanım olma özelliğini yitireceği de belirtilmektedir.^[21]

Devlet tanımının yapılmasında sahip olduğu unsurların sıralanması suretiyle elde edilecek tanımın devleti anlamakta ve anlatmakta yetersiz kalacağı kaygısıyla; devleti yalnızca ülke, insan topluluğu, iktidar, siyasi ve hukuki düzen ya da bunların bütününden oluşan bir sentez olarak görmek, devleti tanımlamakta oldukça dar bir yaklaşım sergilemekten öteye gitmeyecektir. Zira devlet tüm bu unsurların üstünde, gözle görmenin veya elle tutmanın ihtimal dışında kaldığı, soyut özellikte bir kavramdır. Bu yönüyle bir düşünce ürünü olma niteliği gösteren devlet, tamamen kavramsal bir gerçeklik yapısına sahiptir.^[22]

Devlet; devlet yapma, savaş yapma ve koruma faaliyetleri gibi can alıcı asgari faaliyetlerine göre de tanım bulur. Bu üçlüden; devlet-yapma, devletin hak iddia ettiği topraklarda rakiplerine ve meydan okuyanlara müdahale etmesi ve onları denetim altına alması; savaş-yapma, devletin hak ettiği toprakların dışındaki rakiplerine müdahale etmesi; koruma ise topraklarının içinde veya dışında olsun, yöneticilerin birincil müttetiklerinin rakiplerine müdahale etmesi ve onları

[19] Francis FUKUYAMA, **Devlet İnşası**, Çev: Devrim Çetinkasap, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008, s.13.

[20] Kemal GÖZLER, a.g.e.,s.4-5.

[21] Karl DOEHRING,,a.g.e.,s.24.

[22] George BURDEAU, **L'État**, Editions du Seuil, Paris, 1970, s.14'den aktaran Münici Kapanı, a.g.e., s.38.

denetim altına alması olarak ifade edilmektedir. Buna göre, göz ardı eden hiçbir devletin uzun ömürlü olamayacağı dördüncü faaliyet olan elde-etme faaliyeti; tebaasından devlet-yapma, savaş-yapma ve koruma araçlarını sağlamak olarak tanımlanmaktadır. Bu faaliyetler arasındaki ana bağlantı incelendiğinde; savaş-yapma ve devlet-yapmanın birbirlerine güç kattığı, devletlerin bitişik topraklar arasında güvenli, tanınmış sınırlara sahip olana kadar pratik olarak ayırt edilemediği görülür. Bu faaliyetin ikisi de yerel halktan kaynakların toplanmasına yol açmaktadır. İttifaklar oyunu ve görece güçlü veya hareketli aktörlerden kaynak sağlama çabası devletin korumayla ilgilenmesini, seçilmiş yandaşların rakip ve düşmanlarını denetim altına almaya çalışmasını teşvik etmiştir. Elde etme ve koruma faaliyetleri genişledikçe, tebaa arasındaki uyumsuzluklar hakkında, elde etme ve koruma faaliyetlerinin hukuki düzenlemeleri de dâhil olmak üzere hüküm verme talepleri artmıştır.^[23]

Yerel ekonomik ve ideolojik meselelerin çözüm bulunduğu bir arena olmaktan ziyade, sahip olunan askeri gücün ülke dâhilinde ve her şeyin ötesinde uluslararası seviyede kullanıldığı bir arena^[24] olarak görülen devlet olgusu; bazen yönetim veya iktidar aygıtı, bazen de bu yönetim veya iktidara maruz kalan toplumsal sistemin bütünü olarak görülmüştür.^[25] Kurumsal açıdan belli bir bölgede yerleşik olmanın bir gereği olarak sürekli bir örgütle donanmış egemen bir otorite^[26] olan devlet; kuralların uygulamasında, yönetsel görevlileri yasal olarak fiziksel güç kullanma tekeline sahip olan kurumsallaşmış nitelikteki siyasal bir girişim^[27] olarak ifade edilmektedir.

Buradan hareketle; devlet fikri artık, iktidarın kişisel olmaktan sıyrılarak kurumsallaştığı bir sürece işaret edecektir. Bundan böyle insanların bir şefe, derebeyine ya da hükümdara itaat etmeleri söz konusu değildir. Aksine tüm bu fiziksel özelliğe sahip varlıkların dışında, sürekli ve soyut bir nitelik taşıyan devlete itaat söz konusudur. Dolayısıyla artık devlet; hem iktidarın dayanağı, hem de siyasal toplumun çatısı olarak varlık gösterecektir. Devlet bu yönüyle, siyasal birliğin ve bütünlüğün tarihsel bir sembolü durumundadır. Bu sembol

[23] Charles TILLY, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Çev: Kudret Emiroğlu, İmge Yayınevi, Ankara, 2001, s.170.

[24] Michael MANN, **Devletler, Savaş ve Kapitalizm-Politik Sosyoloji İncelemeleri**, Çev: Semih Türkoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s.2.

[25] Anthony GIDDENS, **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev: Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008, s.28-29

[26] Renaux Denoix de SAINT MARC, **Devlet**, Çev: İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara, 2009, s.7.

[27] Max WEBER, **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev: Özer Ozankaya, İmge Yayınları, Ankara, 1995, s.93-94.

önceleri insanların bağılılıklarıyla itaatlerini paylaşmak isteyen feodalizm ve kilise gibi güçlere karşı kullanılırken, takip eden dönemlerde milliyetçilik akımlarının etkisinde kalmıştır. Devletin birleştirici ve bütünleştirici bu özelliği hâlâ varlığını ve geçerliliğini muhafaza etmektedir. Devletin soyut niteliğini teşkil eden bu yapısının arkasında, varlığı asla inkâr edilemeyecek bir etkiye sahip olan birtakım somut olgular bulunmaktadır. Bunların en önemlisinin iktidar olgusu olduğu yadsınmaz bir gerçeklik olarak önümüze çıkar. Bu iktidarı kullananlar, devleti oluşturan insanları bağlayan ve her yönüyle uygulamaya geçirirken aslında her seferinde devleti etkileyen çok önemli kararlar almakta, kurallar koymakta ve bunları gerekli olduğunda zor kullanarak uygularken hep devlet adına hareket eden bir yol izlemektedirler. Ancak; her ne kadar devlet adına hareket etseler de iktidarı kullanan bu yöneticilerin, soyut bir varlık olan devlet ile karıştırılmaması gerekir.^[28] Bu bağlamda, devletin yapılanması ve devletin ortaya koyduğu zihniyetin nesnel olarak 15 ve 16. yüzyıllarda şekillenmeye başlaması tespiti dikkate alınırca, devlet kuramının genelde kabul gören ifadesiyle kurumsallaşmış siyasal iktidar tipi olarak gelişim kaydeden bir yapı şeklinde öne çıktığı tespitine ulaşmak mümkün olacaktır.^[29]

2. Devlet biçimleri

2.1. Geleneksel Devlet Biçimleri

Geleneksel devlet biçimleri denilince genel olarak tarım toplumu niteliklerinin daha baskın olduğu Ortaçağ Avrupası'nda görülen imparatorluk, krallık veya küçük beylikler şeklindeki feodal yapılar öne çıkmaktadır. Toplumların değişim eğilimi gösterdiği ve geç feodalite olarak tabir edilen 16. yüzyıldan itibaren, feodal yapının yerini artık daha merkeziyetçi ve egemen bir karakter taşıyan devlet biçimleri almaya başlamıştır. Bu nedenle yeni bir yapı olarak bu dönemde ortaya çıkan söz konusu devlet biçimi; feodal devlet olarak değil, mutlak devlet olarak ifade edilmiştir.^[30]

Geleneksel devlet biçimi olarak 8. ve 16. yüzyıl arasındaki dönemde varlık gösteren feodal devlet biçimi, belirli bir coğrafyada birden fazla egemenin ve otoritenin hüküm sürdüğü; tarıma, kapalı ekonomiye ve sınıflı bir toplum yapısına dayanan bir özelliğe sahip olmuştur. 16. yüzyılda ortaya çıkan mutlak devlet biçimi ise modern devlete en yakın devlet yapısı olarak gelişim göstermiştir. Mutlak devlet; kapitalizm ile birlikte para ekonomisinin geliştiği,

[28] Münci KAPANI, a.g.e., s.38-39.

[29] Cemal Bâli AKAL, **Devlet**, Dost Kitabevi, Ankara, 2010, s.14.

[30] Köksal ŞAHİN, **Ulus Devlet**, YeniYüzyıl Yayınları, İstanbul, 2009, s.124-125.

buna bağlı olarak burjuvanın bir toplumsal yapı halinde oluşan güçlü merkezi yapıya verdiği destekle gelişmesine katkıda bulunduğu bir dönemin eseridir. Mutlak devlet biçiminin söz konusu olduğu bu dönemde; gelişen para ekonomisi sayesinde yeni savaş teknolojilerini kullanabilen ordulara ve günden güne daha bütünleşik bir yapıya evrilen bürokratik bir sisteme sahip olan merkezi otoriteler, bu donanımları sayesinde feodaliteyi de ikinci plana iterek; kilise ve yerel otoritelerin, krallık otoritesinin ağırlığını gittikçe daha fazla hissetmelerine neden olmuştur.^[31]

2.2. Modern Devlet

Mutlak devletin ilk kurumsallaşmış şekli olan modern devlet,^[32] 18. yüzyıldan itibaren süreklilik arz eden örgütlü siyasal ve kamu bürokrasisine dayalı yapısıyla belirli bir coğrafyada fiziksel güç kullanma tekeli elinde bulunduran ve bu coğrafyanın içinde ve dışında egemenliğini herkese karşı öne sürebilen, anayasal düzeni ve kişiler üstü bir iktidar yapısını öngören, meşru bir otoriteye sahip vergilendirilmiş yurttaşlardan oluşan bir devlet biçimi olarak gelişim göstermiştir.^[33] Genel itibarıyla belli sınırları olan bir bölgede yaşayan bir nüfus üzerinde idare işlevini yerine getiren bir organizasyonun; söz konusu toprakların sahip olduğu sınırlar dâhilindeki diğer organizasyonlardan farklılaşarak, özerk, merkezileşmiş ve kendini oluşturan unsurların birbiriyle resmi bir koordinasyon içerisinde faaliyet göstermesi hali, modern devlet yapısına işaret etmektedir.^[34] Modern devlet, devlet dairelerindeki memurların sürekli ve talimatlara uygun olarak çalışmaları yoluyla yönetimi sağlamak için birtakım karmaşık teşkillerden meydana gelir. Bahse konu daireler bütünüün somutlaşmış hali olan devlet, belirli sınırlar içerisinde bulunan toplumun yönetim işlevini yükümlenir. Bu yükümlülüğünü yerine getirirken kendi kontrolünde bulunan tüm hukuk ve yönetim aygıtlarından da istifade eder. Ancak temelde yalnızca yönetim faaliyeti ile ilgilenir ve yönetim konusundaki yaklaşımı, kendi özel çıkarları ve davranış kuralları ekseninde şekillenir.^[35]

[31] Köksal ŞAHİN, a.g.e., s.125-127.

[32] Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, **Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği**, İmge Yayınevi, Ankara, 2010, s.353.

[33] Christopher PIERSON, **Modern Devlet**, Çev: Neşet Kutluğ, Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2011, s.22.

[34] Gianfranco POGGI, **Devlet**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2008, s.27.

[35] Gianfranco POGGI, **Modern Devletin Gelişimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2012, s.15.

Toplumdaki temel işlevsel problem sahalarının zaman içerisinde gittikçe karmaşık bir hal alarak belirginleşmesi neticesinde ihtiyaç duyulan bazı yapısal düzenlemelerin hayata geçirilmesi noktasında gündeme gelen kuramsal farklılaşmalar, modern devletin oluşumunda etkin rol üstlenmişlerdir.^[36] Dolayısıyla modern devlet kendiliğinden büyüyerek gelişmiş bir yapı olarak ortaya çıkmamıştır. Esasen daha çok yapay olarak oluşturulmuş bir yapı özelliği taşımakta ve özünde bilinçli bir öngörüye dayanmaktadır. Tarihsel süreçte farklı gelişim ve oluşum aşamalarına sahip olsalar da birçok devletin oluşumunda, özellikle bir amaca ulaşmayı hedefleyen bir çaba ve buna ilişkin bilinçli düzenlemelerin öncelik aldığı görülmektedir. Bu çabalar ve düzenlemeler; devletin kurulması bağlamında, modern düşüncenin desteklenmesi bakımından önemli bir role sahip olmuştur. Bu nedenle 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılda varlık göstermeye başlayan devletler, bu varlıklarını anayasal düzenlemelere de konu olan ortak bir iradeye ve bu kapsamda aldıkları kararları yerine getirmelerine borçlu olmuşlardır.^[37]

Modern devlet, egemen bir devlettir. Modern dünya-sistemi içerisinde icat edilmiş bir kavram olan egemenlik öncelikle bütünüyle özerk bir devlet iktidarı olarak ifade bulurken; modern devletler, devletlerarası sistem olarak bilinen çok daha geniş bir devletler çemberi içinde varlık göstermektedir.^[38] Teritoryal (toprağa bağlılık-ülkesellik) anlayışını esas alan modern devlet yaklaşımında, etnisiteye dayanmadan yurttaşlık düşüncesi temel alınarak toplumsal bütünlüğün sağlanması yönünde meşruiyet için gerekli olan milli egemenlik ilkesi, ulus devlet biçiminin temel unsurlarından birini teşkil etmiştir.^[39] Modern devletin zaman içerisinde demokratik bir cumhuriyete dönüşümü ile birlikte ulus kavramı sistem içerisinde erimiş ve ulus devletin oluşmasına imkân sağlamıştır.^[40]

2.3. *Ulus Devlet*

Ulus devlet, devlet varlığına özgü temel yapıların ulus esasına dayandırıldığı bir devlet biçimi olarak 18. yüzyılın sonlarında Fransa'da ortaya çıkmıştır.

[36] Gianfranco POGGI, **a.g.e.**, s.28.

[37] Gianfranco POGGI, **a.g.e.**, s.116-117.

[38] Immanuel WALLERSTEIN, **Dünya Sistemleri Analizi**, bgst Yayınları, İstanbul, 2011, s.82.

[39] Jean Yves GUIMAR, "Fransız Devrimi ve Ulusun Ortaya Çıkışı", Jean Leca (Ed.), **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Çev: Siren İdemen, içinde Metis Yayınları, İstanbul, s.144-145'den aktaran Köksal Şahin, **a.g.e.**, s.133.

[40] Jurgen HABERMAS, **Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak**, Çev: İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.19.

Toplumsal ve siyasal yapının şekillenmesinde ulusal değerlerin öne çıktığı bu devlet biçiminde, 19. yüzyıldan itibaren yaygınlık göstermeye başlayan milliyetçilik ve demokrasi akımlarının büyük etkisi olmuş; 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de küresel ölçekte yaygınlık kazanmıştır.^[41]

Aynı coğrafyada birlikte yaşayan, benzer toplumsal yapılardan gelen, tarih, dil, din, kültür ve ortak yaşam düzeni ile ortak bir gelecek beklentisi içerisinde bulunan toplumlara, “ulus” denilmektedir. Ulus olgusu, kendisini teşkil eden fertlerden bağımsız olarak, bölünmez bir bütün ve egemenliğe sahip soyut bir varlık niteliği gösterir. Ulus yapısını teşkil eden her fert, aynı eğitim ve hasletlere sahip olarak yetiştirilir ve bir parçası haline geldiği toplum içerisindeki yerini alarak söz konusu bütünü oluşturur. Böylelikle bir gelişim süreci haline gelen uluslaşma, feodalizmin sona ermesini takip eden dönemde kırsalı terk eden insanların kentlere doğru akın etmesiyle başlamıştır.^[42]

Ulus devletin geçirdiği aşamalarda önemli bir yere sahip olan Vestfalya Barışı, Fransız Devrimi’ne giden yolu açmış; bu sayede iç ve dış ilişkilerde mutlak egemenlik anlayışının hâkimiyeti devam ederken; Fransız Devrimi’nin getirdiği ulusal egemenlik ilkesi, yerel ve bölgesel ayrıcalıkları yok etmiş ve ülkeyi ulusal sınırlar içinde elde tutacak merkezi bir devlet anlayışının benimsenmesinde etkili bir rol üstlenmiştir. Devrim sonrasında çağdaş manada ortaya çıkan uluslar, ülkelerinde kendi iktidarları ile etkili olmuşlar; ulusal devletler tarafından ulusun benliğinden yaratılan ulusal egemenlik anlayışı ile ülke yönetimlerine yön vermişlerdir. Sömürgecilik anlayışını yücelten Batı Avrupa devletleri, bir yandan emperyalizmin temsilcisi olurken, diğer yandan uluslararası kapitalist düzenin uzantısı haline gelmişler ve bundan da büyük bir zenginlik elde etmişlerdir. Bu anlamda ulus devletler kapitalist gelişim sürecinin bir yansıması olarak dünya üzerinde yer edinmeye başlamışlardır. Batılı devletlerin kalıcı ve kurumsallaşmış bir yapıya ulaşması ile birlikte, uluslaşma olgusunun da ivme kaydettiği görülmüştür. Bu noktada ulusallaşma süreci, devletlerin ulus devletler haline gelmesine neden olurken; ulus devletlerin de sahip oldukları kimlikleri öne çıkarmak suretiyle, uluslaşma çabalarında örgütlü çalışmalar içerisine girdikleri görülmüştür.^[43]

Ulus devlet, bir yerde kendi üyelerinin bilinçlerini de ulusallaştıran devlettir. Bunun yanında ulus devlet batılı bir kaynaktan gelmektedir. Her ne kadar

[41] Köksal ŞAHİN, “Küreselleşme ve Yeniden Yapılanan Ulus Devlet”, Murat Ercan (Ed.), **Küreselleşme ve Türkiye’ye Etkileri** içinde Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s.30-31.

[42] Anıl ÇEÇEN, **Ulus Devlet-Türkiye Cumhuriyeti**, Kilit Yayınları, Ankara, 2009, s.199.

[43] Anıl ÇEÇEN, a.g.e., s.20-21.

küreselleşme, bölgeselcilik, komünotarizm, çok kültürcülük tarafından yöneltilen birçok baskı ve tehdide maruz kalsa da hâlâ dünya genelinde varlığını sürdüren ve varlığı kabul gören bir devlet biçimi olma özelliğini muhafaza etmektedir.^[44]

C. Egemenlik

1. Kavram

Egemenlik; devletin, kendi hükümlerinde olduğu sınırlar dâhilinde hiçbir unsurun egemen iradesine karşı çıkamayacağı fikrine dayanan, en üstün iktidarın bir ifadesidir. Bu yönüyle, siyasal bir toplum içerisindeki kesin ve mutlak bir otoritenin varlığından başka hiçbir otoritenin bulunmaması şartını esas alır.^[45] Özerk yapısıyla hâkim ve denetleyici konumda bulunan bir organizasyon, egemen olduğu ölçüde devlet kabul edilir. Devlet, siyasal toplum üzerinde kullandığı otoritesini hiçbir güce borçlu olmadığı gibi bu gücü başka bir otoriteyle de paylaşması söz konusu değildir.^[46] Egemenlik devletin bizzat kendisine aittir ve bizzat devlet tarafından kullanılır. Egemenliğin olmaması, devletin de olmaması demektir. Egemen olunanlar olmadan da devletten söz edilemez; bu nedenle, devletin egemenliği ancak kendinden kaynaklanır.^[47]

Ulusal değerlerin Fransız Devrimi sonrasında baskın bir motif haline gelmesiyle modern devletin özünden ortaya çıkan ulus devletin ayırıcı niteliklerinden önde geleni, her zaman egemenlik olmuştur. Bu nedenle modern devletin kural koyma, diğer bir ifadeyle kanun yapma ve emretme yetkisinin kaynağı sahip olduğu egemenliğidir. Bununla birlikte demokratik haklarda meydana gelen gelişmeler, temel hak ve özgürlüklerin pozitif içerikli bir değişim göstermesine neden olmuş, buna eklenen hukuk devleti ilkeleri ile uluslararası hukuk alanında temel hak ve özgürlüklere yönelik yapılan düzenlemelerde artış kaydedilmesi, egemenliğin mutlak ve sınırsız niteliğinin bir anlamda örselenmesine yol açmıştır. Bu noktada egemenlik, artık içte ve dışta daha sınırlı bir görüntü sergileyen bir konuma gelmiştir.

Bu bağlamda egemenlik, mutlak egemenliğe işaret eden klasik egemenlik anlayışı ile kurucu iktidar kavramına işaret eden modern egemenlik anlayışı^[48]

[44] Cengiz ÇAĞLA, a.g.e., s.307.

[45] Francis Harry HINSLEY, **Sovereignty**, 2nd edn., Cambridge University Press, Cambridge, 1986, s.1-26'dan aktaran Cristopher Pierson, a.g.e., s.30.

[46] Gianfranco POGGI, **Devlet**, s.30.

[47] Mehmet Ali KILIÇBAY, "Devletin Yeniden Yapılanması", **Doğu Batı Dergisi**, S:1, Ankara, 2011, s.17.

[48] Münci KAPANI, a.g.e., s.63-66.

arasında çeşitli aşamalardan geçerek şekillenen bir kavram haline gelmiştir. Devletlerin mutlak egemenliğinin bireylerin hak ve özgürlükleri üzerinde olumsuz etkiler yaratacağına ilişkin kaygıların etkili bir tarzda ifade edildiği klasik egemenlik anlayışına getirilen eleştiriler; modern egemenlik anlayışının, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında daha temel ilkelere dayalı bir çerçevede gelişmesine yol açmıştır. Bunun neticesinde, temel hak ve özgürlüklerin uluslararası alanda yapılan düzenlemeler sayesinde güvence altına alınması ile devlet egemenliğinin mutlak ve sınırsız niteliğinin belirli oranlarda sınırlandırılması söz konusu olmuştur.

2. Tarihsel Süreç

Egemenlik, Ortaçağ'ın sonlarından Yeniçağ'ın başlarına kadar geçen zaman periyodunda cereyan eden tarihsel olayların bir bileşkesi halinde ortaya çıkmıştır. Avrupada temellenen bu gelişim sürecinin taraflarından birini Fransa kralları, diğerini Papalık ve Roma-Cermen İmparatorluğu teşkil etmiştir. Fransa kralları; içte feodal beylerle mücadele ederken, dışta Papalık ve Roma-Cermen İmparatorluğu ile savaşmak zorunda kalmıştır. Tüm bu mücadele ortamından galip çıkan Fransa kralları, içte feodal güçlere karşı üstünlüklerini kabul ettirmiş; dışta Papalık ve Roma-Cermen İmparatorluğu karşısında bağımsızlıklarını sağlamıştır. Bu olaylar çerçevesinde gelişen ve Fransızca'da "souveraineté" olarak ifade edilen egemenlik kavramı, Latince "superanus" kelimesinden türetilerek "en üstün iktidar" anlamında kullanılmaya başlanmıştır. İlk olarak Jean Bodin tarafından "Les Six Livres" adlı eserde sınırsız ve mutlak bir iktidar olarak tanımlanan egemenlik olgusu ile belli bir ülke üzerinde yalnızca bir egemen kudret olabileceği, bu egemen kudretin bölünemeyeceği ve başkasına da devredilemeyeceği ilkeleri vurgulanmıştır.^[49]

Modern devletin kuramsal anlamda meşruiyet gerekçesi olarak görülen egemenlik, 1789 Fransız Devrimi'nin "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" ilkeleri ile ulusal bir nitelik kazanmış; neticede egemenliğin ulusa devredilmesi ile birlikte modern devlet, demokratik meşruiyet temeline kavuşmuştur. Bu temel; ulusun siyasal platformda örgütlenmiş hali olan devletin, artık bir baskı aracı olmaktan çıkarak insan haklarını tanıyan ve koruyan türdeş bir toplum bütünüünün hukuki formunu teşkil etmesine ve özgür iradeye dayalı yönetim biçiminin somutlaştığı evrensel bütünüün içerisinde eriyen bir parça haline gelmesine imkân sağlamıştır.^[50]

[49] Münci KAPANI, a.g.e., s.59-60.

[50] Ozan ERÖZDEN, **Ulus Devlet**, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.173-176.

2. Dünya Savaşı ile yaşanan acı tecrübeler; egemenliğin, devlete sağladığı sınırsız iktidar ile oldukça tehlikeli gelişmelere yol açabileceği yönünde önemli kanıtlar ortaya koymuştur. Bu nedenle liberal düşünce taraftarları; “hukuk devleti” anlayışının kaydettiği gelişmeler kapsamında, egemenliğin anlamını yitirdiği iddiasını savunmaya başlamışlardır. Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrasında hegemonyanın öne çıkması hususu gündeme gelince, devletlerarası ilişkilerde güç dengesi bu defa hukukun önüne geçmiştir. Dolayısıyla, hukuki ve siyasi anlamda egemenlik haklarına riayet edilmemesi halinde; gelişmesi muhtemel kargaşa ortamının, dünya genelinde kalıcı bir barışın tesis edilmesi ihtimalini olumsuz yönde etkileyeceğine dair öngörüler dikkate değer bir hal almıştır. Bu nedenle egemenliğin önemini hâlâ muhafaza ettiği görüşü önem kazanmaya başlamıştır. Zira dünya genelinde evrensel bir barışın tesis edilmesi için egemenliğe duyulan ihtiyaç, göz ardı edilemeyecek kadar etkin bir konuma gelmiştir.^[51]

3. İç ve Dış Egemenlik Ayrımı

Egemenlik klasik anlamda iç ve dış egemenlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan dış egemenlik, devletin dışarıda hiçbir şekilde hiçbir devlete bağlı olmaması halidir. Devletlerin uluslararası sistem içerisinde eşit özneler olarak ortaya çıkmaları, birbirlerinin işlerine karışmamaları ve böylece fiili bir özerkliğe sahip olmaları, dış egemenliğe işaret eden özellikler olarak ifade bulunmaktadır.^[52]

İç egemenlik ise devlet içerisinde en üstün ve meşru güç olarak diğer siyasal iktidarların, iktidar sahibi gerçek ve tüzel kişilerin üzerinde olan, ülke içerisinde tüm vatandaşları, grupları ve kurumları bağlayıcı kararlar alabilen üstün emretme gücüne sahip devlet iktidarının sınırsız, en üstün ve bölünmez unsurlarını ihtiva eden devlet yetkilerini kapsamaktadır.^[53]

Ç. Küreselleşmenin Devlet Üzerindeki Etkileri

Modernleşme sürecinde ayrıcalıklı bir aktör haline gelen devlet, 1648 Vestfalya Barış Antlaşması'ndan itibaren, uluslararası ilişkilerin ayrıcalıklı ve

[51] H. Emrah BERİŞ, “Egemenlik Kavramının Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C:63, S:1 (2008), s.63-64.

[52] Stephen KRASNER, *Sovereignty: Organized Hypocrisy Princeton University Press*, Princeton, 2001, s.230'dan aktaran H.Emrah Beriş, a.g.m., s.64.

[53] Fatih ÖZKUL, “Ulusal İrade ve Hukuk Devleti”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S:94, 2011, s.39-40.

belirleyici bir aktörü olarak görülmüş; uluslararası ilişkiler, devletlerarası ilişkilere indirgenmiştir. Günümüzde, bu anlayışın geçerliliği giderek daha fazla sorgulanmakta ve küresel çapta çok boyutlu ve çok aktörlü bir sürecin yaşanmakta olduğu dile getirilmektedir.

Küreselleşmenin etkileri söz konusu olduğu noktada, meydana gelen değişimlerin tek bir çizgide ve olumlu bir niteliğe sahip olduğunun düşünülmesi en bariz şekliyle hataya düşmek olacaktır. Dünyanın bir ucu diğer ucuyla daha yakın bir çizgide buluşma imkânı yakaladığı iddia edilse de, bu tespitin doğruluğunu nitelik bakımından irdelediğimizde, manzaranın hiçte ifade edildiği gibi olmadığını görmek mümkün olacaktır.

Devletlerarasındaki etkileşim; siyasal, ekonomik, ticari, kültürel, sosyal, ulaşım, iletişim veya medya gibi alanlarda benzeşmelere neden olsa da, sermayenin sınır tanımayan ilerlemesinin yarattığı fayda, sermayeye hükmedenler ile sermayeye pazar ya da sermayenin aracı olanlar için farklı segmentlerde meydana gelmektedir.

Böylece yaratılmış yeni bir olgu haline gelen küreselleşme kavramı; devlet üzerinde, devleti kendi ilerleyişine engel teşkil etme özelliklerinden ayırıştırıcı bir etki prosedürü özelliğine sahip olmuştur. Bu prosedürün gereklerinin temellenmediği ana hareket noktası ise; devletin egemen bir devlet olma özelliğinden arınmış, saf ve küresel güçlerin yönlendirmelerine açık, devletin yüksek çıkarlarına tezat olsa bile küresel güçlerin taleplerini derhal yerine getiren ve bu taleplerin gerçekleşmesini zorlaştıran her türlü düzenlemeyi ortadan kaldıran, kısaca ifade etmek gerekirse “düzenleyici bir devlet” ayarına getirilmesini hedefleyen reel bir durum şeklinde açıklanabilir. Bu durum, küreselleşmenin devlet üzerinde yarattığı etkilerin de kısa bir ifadesi olarak görülmelidir.

Küreselleşmenin devlet üzerinde yarattığı etkiler, devletin gelişim sürecine koşut olarak gelişen bir seyir izlemiştir. Geleneksel devlet yapılarının yerini modern devlet yapılarına bıraktığı aşamada, küreselleşmenin de kendi düzleminde bir farklılaşma kaydettiğini belirtmek mümkündür. Bu anlamda küreselleşmenin devlet olgusu ile girdiği etkileşim, devletin gelişim sürecinde dönemselsel olarak dönüşüm yaratan yansımalara yol açmıştır. Modern devlet yapısında ulus temelli siyasal motiflerle şekillenerek yeni bir model halinde ortaya çıkan ulus devlet; son dönemde, küreselleşmenin söz konusu etkilerinden payına düşeni ziyadesiyle alan bir yapı olarak bu süreçteki varlığını devam ettirmektedir. Küreselleşmenin genel bir yaklaşımla devlet üzerinde bu son aşamada yaratacağı etkiler, devletin varlığı üzerinde de nihai neticenin ne olacağı tartışmalarına yön verecek gibi gözükmektedir.

Bu bağlamda, küreselleşmenin devlet üzerinde yarattığı etkiler; konu hakkındaki görüşlerin incelenmesi, küreselleşmenin ekonomik, siyasal, kültürel, iletişim ve hukuksal etkilerinin ortaya konulması, bu etkilerin egemenlik ve devlet yapıları üzerinde yarattığı değişim ve dönüşümlere ilişkin sonuçlarının değerlendirilmesi şeklinde ifade edilmeye çalışılacaktır.

1. Küreselleşme ile Devlet Etkileşimine Dair Görüşler

Devlet üzerindeki etkisi son dönemlerde en çok tartışılan konulardan birisi haline gelen küreselleşme süreci ile birlikte ekonomik, kültürel, siyasal ve teknolojik alanlardaki gelişmeler; özellikle devlet olgusunun günümüzdeki son aşaması olan ulus devletlerin varlıklarını sürdürmelerinde ya da dönüşüm geçirmelerinde etken faktör olarak varlık göstermeye başlamışlardır. Bu nedenle, toplum yaşantısının çağdaş yüzünde artık kültürden suçlara ve hatta finansa kadar uzanan ve dünya genelinde gündem güne derinleşerek genişleyen bir bağimlilikten söz edilmektedir. Tüm bu karmaşa bütünü hakkında ortaya konulan görüşlerin algılanması, kavramsallaştırılması ve sonuçlarının sınıflandırılmasında birtakım belirgin farklılaşmalar göze çarpmaktadır. Bu görüş ayrılıkları belirli kıstaslara uygun olarak hiper-küreselleşmeciler, dönüşümcüler ve şüpheciler olarak üç ayrı düşünce grubu şeklinde ifade edilmektedir.^[54]

Küreselleşme sürecinde ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, askeri ve teknolojik (özellikle iletişim ve bilişim) alanlarda meydana gelen değişime bağlı olarak mal, sermaye, birey, emek ve fikirlerde muazzam bir hareketlilik görülmeye başlanmıştır. Diğer taraftan geliştirilen neo-liberal politikaların küresel ekonomide bütünleşmeyi öngören uygulamaları neticesinde, sermaye de liberal bir niteliğe kavuşmuştur. Söz konusu politikaların ana hedefi sınırlar olmuş, 1600'lü yıllardan itibaren dünyayı sınırlarla bölen, ekonomiyi, siyaseti, toplumu, dini, hukuku ve uluslararası ilişkileri düzenleyen modern devlet ve dâhil olduğu uluslararası düzen; küreselleşme ile ortaya çıkan sınırsızlaştırma ve bütünleşme sürecinde, sürekli devinim gösteren bir seri dönüşümün etkisi altında kalmıştır. Bu dönüşümün ilk ve temel ayağı, egemenlikte meydana gelen dönüşümdür. Egemenlikte küreselleşmeye bağlı olarak meydana gelen dönüşüm konusunda küreselleşmeyi kaçınılamayacak, zorunlu ve geri döndürülmesi imkânsız bir süreç olarak ifade eden aşırı-küreselleşmeciler (hiper-küreselleşmeciler/ hyper-globalists), modern egemenlik ilkesinin de erozyona uğradığına dair iddialarda bulunmuşlardır. Buna karşılık aşırı-küreselleşmecilerin görüşüne şüphe ile yaklaşan, küreselleşmeyi yeni bir olgu olarak görmeyen, yalnızca kapitalizmin

[54] Şeniz Anbarlı BOZATAY, **Küresel Siyaset-Kabul Görme Mücadelesi, Sorunlar, Çözümler**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013, s.11.

yeni bir aşaması olarak kabul eden ve devletin bu aşamada sürecin asıl idarecisi olduğunu iddia eden şüpheciler (kuşkucular/skeptics), merkezde yer alan kapitalist devletlerin egemenliklerinin ulus-üstü oluşumlarla yaptıkları işbirliği neticesinde daha da güçlendiğini savunmuşlardır. Dönüşümcüler (transformationalists) ise küreselleşmenin tarihsel bir süreç olduğunu, bu süreçte devlette ve modern egemenlik ilkesinde dönüşüm meydana geldiğini, fakat bu dönüşümün esasen egemenliğin özünde değişim meydana getirmedeğini ifade etmişlerdir. Küreselleşme sürecine hukuki yönden bakıldığında, devletin anayasal kuruluşu ve kendi geleceğini kendisinin belirlemesi ilkesinde, herhangi bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Bununla birlikte, devletin iç ve dış siyasetinde devlet-altı ve devlet-üstü yapıların artan bir etkisi görülmekte; ancak bu etki, devlet-dışı ve ulus-aşırı (transnational) yapılar ile dengelenmektedir. Uluslararası düzenleyici yapılar, ulus-aşırı bütünleşmeler ve ulus-aşırı şirketler artık devletlerin yeni meşruiyet kaynakları olarak görülmektedir. Buradan hareketle, hukuki yönüyle bir statü olarak korunan egemenlik, siyasal yönüyle bir kapasite olarak kapsamlı değişimlere maruz kalmaktadır. Karar alma organı olarak daha önceleri tek otorite olma özelliğini kaybederek değişen devlet, artık siyasal karar alma ve uygulama süreçlerini devlet-altı ve devlet-üstü yapılarla paylaşmaktadır. Sonuçta, modern devletin; ülkesi, egemenliği ve merkezi iktidarı ile arasında var olduğu düşünülen güçlü bağın, bundan böyle daha gevşek bir görünüm sergileyeceği beklentiler arasında yer almaktadır.^[55] Konuyu biraz daha genişleterek incelemenin bu noktada uygun olacağı değerlendirilmektedir.

1.1. Aşırı-küreselleşmeciler (Hiper-küreselleşmeciler/hyperglobalists)

Aşırı-küreselleşmeciler (hiper-küreselleşmeciler/hyperglobalists); yeni bir küresel çağın başladığından bahisle küresel kapitalizmin, küresel yönetim ve küresel sivil toplumun bu çağda baskın özellik olarak öne çıktığını savunurlar. Bu nedenle onlara göre, ulus devletlerin gücü azalmış ve hatta bazı noktalarda tamamen yok olmuştur. Bununla birlikte kapitalizm ve teknoloji, küreselleşmenin itici gücü haline gelmiş ve eski hiyerarşik yapılanmalar artık önemini kaybetmiştir. Tüm bu hususlar dikkate alındığında insani eylem çerçevesinin yeniden düzenlenmesi sayesinde küreselleşmenin kavramsallaştırılması sağlanmış, bu bağlamda küresel medeniyet tarihsel yörünge olarak görülmeye başlanmış ve neticede ulus devletin artık sonu gelmiştir.^[56] Hükümetlerden daha rasyonel

[55] Özlem KAYGUSUZ, “Egemenlik ve Vestfalyan Düzen”, Evren Balta (Ed.), **Küresel Siyasete Giriş-Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.44-47.

[56] David HELD, Anthony McGREW, vd., “Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi, Kültür”, Çev: İsmail Aktar, **Küreselleşmede Temel Metinler**, içinde, Orion Yayınları, Ankara,

çalıştığı düşünülen küresel piyasalar bundan böyle politikanın yerini devralmaktadır. Ulus devlet sınırları içerisinde veya uluslararası ilişkilerde bir nebze de olsa hala önemini muhafaza eden politika uygulamaları küresel ekonominin hareketlerini engelleyecek güce sahip bulunmamaktadırlar. Dolayısıyla birçok dünya ülkesinde vatandaşların politikayla çok daha az ilgileniyor olmaları ve politikacıların vatandaşları daha fazla hayal kırıklığına uğratmalarının nedenleri, küreselleşmeye dayandırılmaktadır.^[57]

1.2. Şüpheciler (Kuşkucular/skeptics)

Küreselleşmenin kavramsallaştırılması aşamasında şüpheciler; küreselleşmede yeni olanın ticaret blokları olduğunu, önceki dönemlere kıyasla daha zayıf coğrafi bir yönetimin söz konusu olduğunu, dünyanın 1980'li yıllardan daha az birbirine bağımlı bir durumda bulunduğunu, ulus devletlerin gücünün takviye edilmiş ya da genişletilmiş bir hale geldiğini, devletlerin ve piyasaların küreselleşmenin itici gücünü oluşturduğunu, Güney'in marjinal bir hale geldiğini, ulusal çıkarların baskın bir motif yarattığını; küreselleşmeyi kavramsallaştırmada, uluslararasılaştırma ve bölgeselleştirmenin esas alınması gerektiğini, bölgesel bloklar veya medeniyetler çatışmasının tarihsel yörüngeyi oluşturduğunu, neticede uluslararasılaşmanın devletlerin kabulü ve desteği halinde mümkün olacağını savunmuşlardır.^[58] Küreselleşme karşıtı olan bu grubun taraftarları; küreselleşmeyi, kapitalizmin savaştı olmayan işleyiş mantığı ya da jeo-ekonomik emperyalizmi ifade eden yüzü olarak değerlendirirken küreselleşmenin, beklenilmeyen bir olgu olmadığını, sadece bu sürecin aşırı küreselleşmeciler tarafından abartılarak bir efsane haline getirildiğini öne sürmektedirler. Dünya ekonomisi geçmişte olduğundan daha az bütünleşmiştir. Bunun yanında ulusal hükümetler, uluslararasılaşmanın edilgen mağdurları olmamalıdır. Küreselleşme karşıtları, bu sürecin karşısında gelişen bölgeselleşmeyi, küreselleşmenin bir ara istasyonu gibi değil, tam aksine alternatifi olarak görürler. Dünya küresel bir uygarlık yerine, yeni anlayışlar çerçevesinde bölünmeye doğru gitmektedir. Küreselleşme, bir bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar ya da bölgeler arasında yeni çatışmaları, bölünmeleri beraberinde getirmektedir. Bu grup, aynı zamanda dünya ekonomisi içerisindeki eşitsizliğe de dikkat çekmekte ve bunun dünyada neo-liberallerin dediği gibi küresel bir uygarlığın

---

2009, s.141.

[57] Anthony GIDDENS, Runaway World: How Globalization Reshaping Our Lives Profile Books, London, 1999'dan aktaran Şengül Hablemitoğlu, **Küreselleşme-Düşlerden Gerçeğe**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004, s.19-20.

[58] David HELD, Anthony McGREW, vd., a.g.e., s.141.

doğuşundan ziyade, kökten dinciliğin ya da saldırgan milletçiliğin doğuşuna yol açacağını savunmaktadır. Ayrıca şüpheçiler, küreselleşme sürecinin ekonomik ya da teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan bir olgu olmaktan çok, bir ideolojik tutum olduğunu da ileri sürmektedirler.^[59]

1.3. Dönüşümcüler (Transformationalists)

Bu konuda üçüncü ve son görüşü teşkil eden dönüşümcüler ise; tarihsel olarak daha önce hiç duyulmamış küresel karşılıklı bağımlılık düzeyinin mevzubahis olduğunu, yoğun ve kapsamlı bir küreselleşmenin ve yeniden oluşturulmuş ve yeniden yapılandırılmış bir ulus devlet gücünün söz konusu olduğunu, küreselleşmenin itici güçlerini modernizmin birleşik güçlerinin teşkil ettiğini, dünya düzeninin yeni mimarisinin tabakalaşma örneklerini oluşturduğunu, politik toplumun dönüşümünün baskın bir konuma geldiğini, küreselleşmenin kavramsallaştırılmasında bölgeler arası ilişkilerin ve uzaktaki eylemlerin yeniden düzenlenmesinin esas alınması gerektiğini, tarihsel yörüngenin belirsiz (küresel entegrasyon ve parçalanma) bir özellik arz ettiğini ve neticede küreselleşmenin devlet gücünü ve siyasetini dönüştürdüğünü savunmuşlardır.^[60] **Dönüşümcüler bu bağlamda küreselleşmeyi**, modern toplumdaki ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki temel güç olarak görürler. Artık dış ya da uluslararası ile iç işleri arasında açık bir ayrım yoktur. Ekonomik anlamda değil yüzyıl öncesi, 30-40 yıl öncesinden bile çok daha farklı bir dönem söz konusudur. Son yıllarda küreselleşme konusunda yapılan araştırmalar, yaşanan gerçekler çok farklı, ilginç bir dönemde yaşadığımızı işaret etmektedir. Geçmişe göre çok daha bütünleşmiş yeni bir küresel pazar oluşturulmuştur. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. yüzyıla karşılaştırılamayacak kadar fazladır. Ama bundan daha da önemlisi, ekonominin giderek daha çok hizmet sektörüne bağlı hale gelmesi ayrıca dikkat çekicidir. Bilgi, boş zaman, iletişim, elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomideki en önemli sektör haline gelmiştir. İletişim devrimi sayesinde anında haberleşme olanağına kavuştuğumuzdan beri, eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar unutulmaya ve kültürler de diğer kültürlerle karşılıklı etkileşime girmeye başlamıştır. Dönüşümcüler, ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırıldığını iddia ederler. Hem aşırı küreselleşmecilerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği” iddialarını, hem de küreselleşme karşıtı şüpheçilerin “hiçbir şey değişmedi” tezini reddetmektedirler. Evrenselci

[59] Şengül HABLEMİTOĞLU **Küreselleşme-Düşlerden Gerçeğe**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004, s.22-23.

[60] David HELD-Anthony McGREW, a.g.e., s.141.

aydınlanma düşüncesi ile modernitenin bir türevi olarak değerlendirdikleri küreselleşme sürecinin, ulusal hükümetlerin gücünü yeniden yapılandırıldığını savunmaktadırlar. Dönüşümcüler küreselleşme konusunda, şüphelilerden çok radikallere yakın durmaktadırlar.^[61]

2. Küresel Etkilerin Yansımaları

Küreselleşme ile birlikte artık sermayenin ve beraberindeki teknolojinin sınır tanımayan hızı, bu gücü elinde bulunduran büyük ihtirasların kontrolünde muazzam bir ivmeyle yol almaya başlamıştır. Özünde paradoksu ihtiva eden küreselleşme, modern devletin ruhunda da çelişkiler yumağı yaratan bir süreçtir. Bazı düşünürler tarafından küreselleşme olgusu, dünyanın geneline yayılan problemlerin; belirsizliği, kontrol dışı ve başına buyruk oluşu ile karakterize edilen bir düzensizlik hali olarak görülmektedir.^[62] Diğer taraftan daha önceleri belirli bölgelerle sınırlı olarak yapılabilen ürün alışverişleri; küresel işbölümü sayesinde, artık sınır ötesi ve hatta kıtalararası bir ölçekte gerçekleşebilmektedir.^[63]

Temelde devletler ve toplumlararası bir çerçeveye sahip olan^[64] küreselleşmenin boyutları; yarattığı etkiler bakımından, ekonomik, çevresel, askeri, toplumsal ve kültürel küreselleşme şeklinde ifade edilebilir. Malların, hizmetlerin ve sermayenin dünya genelinde sınır tanımayan bir hızda yayılması, piyasalardaki üretim maliyetlerinin düşürülmesine yönelik geliştirilen projelerin buna ilişkin süreçleri yönlendirmesi, ekonomik boyut kapsamında öngörülen uygulamalardır. Çeşitli hastalıkların dünya geneline yayılması, küresel ısınma, iklimlerde yaşanan kaymalar gibi olumsuz etkilerinin yanında dünyanın bir tarafında yetişen bitkiler ile gıda sektöründe yer alan sebze ve meyvelerin dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan insanlara ulaştırılması gibi olumlu etkiler, çevresel küreselleşme kapsamında ifade edilmektedir. Başka bir boyut olan askeri küreselleşme, güç ya da güç tehdidinin ve vaatlerin söz konusu olduğu karşılıklı bağımlılık ağları olarak anlaşılmaktadır. Askeri küreselleşme artık Soğuk Savaş dönemindeki iki süper güç ve onlarla ittifak halindeki devletlerarasında devam edegelen ve söz konusu devletlerin sahip oldukları nükleer silahlardan oluşan yok edici özelliğe sahip, ancak caydırıcı bir dehşet dengesinin muhafazasına hizmet eden stratejik bir karşılıklı bağımlılık halindeki anlamından uzaklaşmış bir görünüm sergilemektedir. Buna bağlı olarak dünyanın birçok coğrafyasında

[61] Şengül HABLEMİTOĞLU, a.g.e. s.23-24.

[62] Zygmunt BAUMAN, a.g.e., s.69.

[63] Eric HOBBSBAWM, **Yeni Yüzyılın Eşiğinde**, Çev: İbrahim Yıldız, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s.76.

[64] Metin TOPRAK, **Küreselleşme ve Kriz**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001, s.9.

faaliyet gösteren terör örgütleri ile uluslararası yapıların uyguladığı asimetrik savaş, devletlerin kullandığı konvansiyonel savaş tekniklerini zorlayan küresel etkenler haline gelmiştir. Toplumsal ve kültürel küreselleşme ise insanların, insanlarca sahip olunan kültürel motiflerin, buna ilave olarak çeşitli düşünce sistemlerinin yayılmasını ifade etmekte kullanılmaktadır. Göçlerin, çeşitli fikir sistemlerinin ve dini değerlerin dünya genelinde yayılımı da toplumsal ve kültürel küreselleşme olarak değerlendirilmektedir.^[65]

Küreselleşmenin devlet üzerinde yarattığı etkiler, birbirinden oldukça farklı ve oldukça geniş bir çeşitliliğe sahip alanlarda gelişmektedir. Bu gelişim dinamik bir yapı göstermiş olduğundan, söz konusu etkilerin kolayca kategorize edilebilmesi, ancak belirli bir sınırlandırma getirilerek yapılacak değerlendirmelerde mümkün olmaktadır. Bu nedenle küreselleşmenin devlet üzerinde yarattığı etkilerin, genel olarak ifade edildiği gibi ekonomik, toplumsal-kültürel ve siyasal alanlardaki yansımalarıyla açıklanmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

2.1. Ekonomik Etkiler

Genel itibarıyla ekonomik bir süreç olarak görülen küreselleşme, aslında çok boyutlu bir yapıya sahip bulunmaktadır. Küreselleşme sanıldığı gibi birleştiren ve bütünleştiren niteliği olan bir süreç olmasından daha çok; bölen, ayırıştırıcı ve parçalayan özelliği bulunan, oldukça karışık ve girift bir süreç olarak öne çıkmaktadır.^[66] Önceleri devlet, toplum ve ekonomiden oluşan bütünün aynı ulusal sınırlar içerisinde gelişerek faaliyet göstermesine ve uluslararası alandaki ekonomik ilişkilerin iç ve dış ticaret olarak ayrımının devletler tarafından yapılmasına rağmen; pazarların küreselleşmesi ile birlikte uluslararası ekonomik sistem, zamanla uluslararası bir niteliğe bürünerek dönüşüm eğilimine girmiştir.^[67]

Küreselleşme neticesinde ekonomik anlamda zengin ve yoksullar arasında yaratılan ve kapatılması oldukça zor görünen mesafeler arttıkça, aynı türden ve eşit olma kavramları, bu toplumlar için anlamını yitirmektedir. Dikkatlice yapılan bir değerlendirmede, zengin ülkeler arasındaki küreselleşmenin sanılandan çok daha az olduğunu görmek mümkündür. Eğer küreselleşme beklendiği gibi

[65] Robert KEOHANE, Joseph S. NYE Jr., "Küreselleşme: Yeni Olan Ne? Olmayan Ne? (Ve Ne Olmuş Yani?)", Çev: Mehmet Celil Çelebi, David Held-Anthony McGrew (Haz.) **Küresel Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışması**, içinde, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008, s.98-99.

[66] Mehmet YÜKSEL, **Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001, s.81.

[67] Jürgen HABERMAS, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, Çev: Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul, 2008, s.24.

zengin ülkeler arasında çok daha üst seviyelerde olsaydı; sermayenin, malların ve insanların dolaşımının çok daha kolay olması ve bunlara uygulanan faiz oranlarının aynı seviyelerde kalması beklenirdi. Sermayenin, küreselleşmenin etkisi ile her ne kadar sınırlar eskisine göre daha geçirgen bir niteliğe bürünmüş olsa da, anlamlarını tamamen yitirmiş olduklarına ilişkin iddia, çok da kabul edilir bir noktada değildir. Küreselleşmenin aslında bu yönüyle evrensel bir topluluğun oluşumuna neden olduğu da söylenemez.^[68]

Ekonomik küreselleşmenin ekonomik boyutta yarattığı etkiler, 1930'lu yıllarda kapitalizmin yaşadığı büyük bunalımdan sonra 1990'lı yıllarda başlayan ekonomik kriz nedeniyle tüm küresel ekonomi üzerinde tehdit oluşturan küresel bir bunalım halini almıştır. Buna bağlı olarak dünyanın finans ve askeri yönden baskın gücünün ABD'de, buna karşılık bu güce kaynak sağlayan üretim sektörüne ait merkezlerin Asya'nın güney ve doğusunda konuşlanmış bulunduğu uluslararası bir işbölümü görünümü sergileyen tablo, artık çöküş periyoduna giren bir durumun ifadesi haline gelmiştir.^[69]

Bu noktada devlet; iç ve dış ekonomik aktörlerin kendi kontrolünde rahat ve etkin hareket edebilmesini sağlamak istediği noktada, bu hareket esnekliğini temin eden hukuki düzenlemeleri yapmak zorunda olduğu gibi, sermayenin yatırımda aradığı temel kriter olan güvenliği de en iyi şekilde sağlamak zorunda kalmıştır. Öyle ki devletin sadece sermayenin hareket serbestisini kolaylaştıran düzenlemeleri hayata geçiren düzenleyici bir devlet niteliğinde olması gerektiği yönündeki beklentiler, devlet yapısının varlığını koruyacağı her devirde söz konusu olmaya devam edecek gibi görünmektedir.

Bir devletin ekonomik yönden güçlü olmasında güvenlik olgusunun önde gelen bir etkisinin varlığı yadsınmaz bir gerçekliktir. Güvenlik konusunda yaşanacak olumsuz bir gelişme, devletin uluslararası piyasalardaki hareket kabiliyetinin tamamen kısıtlanmasına ya da tamamen durmasına neden olabilecektir. Gelişmiş ülkelerde güvenlik ile ekonomi arasında görülen doğrudan bağlantı kapsamında, bahse konu devletler kaynaklarını askeri gücün arttırılmasına yöneltmekle birlikte askeri alanların dışında kalan ekonomik, siyasal, sosyal ve çevresel nitelikteki diğer güvenlik alanlarına yeterli kaynak tahsisi yapmakta ihmalkâr davranabilmektedirler. Askeri harcamalara gerekli olandan daha fazla kaynak ayrılması durumunda, diğer tehdit unsurlarında beklenmeyen olağanüstü artışlara neden olunabilmekte ve gerekli güvenlik tedbirlerinin alınmasına

[68] Joseph S. NYE, Jr.-David A. WELCH, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev: Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.342-343.

[69] Oktar TÜREL, Ebru VOYVODA, **Türkiye'de ve Dünyada Ekonomik Bunalım (2008-2009)**, Yordam Kitap, İstanbul, 2009, s.51-52.

ilişkin yeterli kaynak tahsisinde bulunmayan devletlerin çöküşüne kadar giden neticeler görülebilmektedir.^[70]

Küreselleşmenin toplumsal ve kültürel boyutunda hâkim kavramlar olan; risk, belirsizlik, güvensizlik, eşitsizlik, kaygı ve toplumsal çözülme^[71]; ekonominin gelişmesi üzerinde de büyük etkisi bulunan güvenlik olgusunu olumsuz yönde etkileyen gelişmeleri ifade eden kavramlar dizisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuzey-güney, doğu-batı, zengin-yoksul, zayıf-güçlü gibi karşıtlıkları besleme gibi olumsuz bir yönü bulunan küreselleşme olgusu, ayrıştırıcı yanıyla bütünleşmeyi tehdit eden bir özellik göstermiştir. Küreselleşme ile meydana gelen gelişmelerin toplumsal yapıda yarattığı riskler, geleceğin belirsizliğini tetiklemiş; bireysel güvensizliklerin arttığı, karşıtlıkların kontrol edilemez bir noktaya ulaştığı her durumda eşitsizlik ve gelecek kaygısı taşıyan bireylerin oluşturduğu toplumlarda görülen toplumsal çözülme, ekonominin güvenliğinin sağlanması konusunda da olumsuz etkilere neden olmuştur. Terör ve çatışma ortamlarından kaçan insanlar göçmen ya da mülteci konumuna düştükleri ülkelere; hem her yönüyle birçok hak kaybına uğramakta hem de sayıca çoğaldıkları ülkelerin ekonomisinde de derin yaralar açabilmektedirler. Bunun yanında küreselleşmeye bağlı olarak gelişen ve zenginleşen toplumların emperyalist uygulamalarına sahne olan devletlerde gelişen çeşitli fikri ya da dini akımlar, ezilmişlik duygusu ile çok kolay taraftar toplama imkânı bulmaktadır. Bu akımların benzer nitelikteki diğer ülkelerde de çok kolay yayılım göstermesi neticesinde küresel terör olaylarında hatırı sayılır bir artış meydana gelmekte, bundan etkilenen ve ekonomik gücü ancak belirli seviyelerde bulunan devletler büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Küreselleşmenin yarattığı bu gelişmeler çok doğal olarak devletlerin varlığını oldukça olumsuz yönde etkilemektedir. Her ne kadar devletler hâlâ siyaset sahnesinin en önemli aktörleri olma özelliklerini muhafaza etseler de; devletin hâkim olduğu coğrafyadaki sınırları içerisinde ekonomik faaliyetleri ile ulusal gelenek ve değerleri tarafından kurulmuş siyaset ve hukuk sistemleri arasındaki ahenk artık tehdit altında kalmış durumdadır. Dünya genelinde üstünlüğü ele geçiren ekonomik sistemler ile dünya toplumları arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde gündün güne sıkışan devlet, artık özerkliğini, hareket kabiliyetini ve demokratik yapısının temelini peyderpey kaybetmeye başlamıştır. Devlet

[70] Bilal KARABULUT, *Güvenlik -Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Barış Kitap, Ankara, 2011, s.148-150.

[71] Veysel BOZKURT, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Yayınları, Bursa, 2012, s.349.

egemenliğinin de ne yazık ki sadece biçimsel olarak varlığını sürdürdüğü gözlemlerden kaçmamaktadır.^[72]

2.2. Toplumsal-kültürel Etkiler

Küreselleşme, devlet yapıları üzerinde devlet-üstü ve devlet-altı olarak ifade edebileceğimiz iz bırakan birtakım etkilerde bulunmaktadır. Bu etkiler nedeniyedir ki devletin gelişim sürecinin günümüzdeki son aşaması olan ulus devletler, ulusal özelliklerini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmış durumdadırlar. Küreselleşme neticesinde meydana gelen devlet-üstü etkiler, devlet yapıları üzerinde tek tipliliğe vurgu yapan küresel bir kültürü dayatmakta; devlet-altı etkiler ise küreselleşmenin yönlendirdiği ve bilhassa teşvik ettiği mikro düzeyde milliyetçilik akımları sayesinde kültürel parçalanmalara davetiye çıkarmaktadır. Çok uzun yıllar boyunca aynı coğrafyada yerleşik olarak yaşamış, aynı dili ve kültürü paylaşmış, aynı gelecek umudunu beslemiş ve birbirine kaynaşmış toplumlarda bile küreselleşmenin yarattığı etkiler zamansız bölünmelere yol açmakta; doğal olarak bu duruma düşen ulus devlet yapıları, dönüşü oldukça zor görünen bir çöküşe mahkûm olmaktadır. Küresel güçler; tarihsel sürecin belirli dönemlerinde şekil verdikleri coğrafyaları, gerek yeni çıkara dayalı ekonomik ve finansal beklentileri, gerekse jeopolitik ve buna bağlı olarak jeostratejik planları doğrultusunda yeniden şekillendirmektedirler.

Diğer taraftan kuzey ve güney ülkeleri arasında refah farkı bakımından görülen uçurum, dünya genelinde toplumlar arasındaki adaletsiz gelir dağılımının da önünü açmıştır. Toplumlar arasında meydana gelen gelir dağılımındaki bu adaletsizlik bazı bölgelerde açlığa varan yokluk ve yoksulluklara neden olurken, buna eklenen terör ve savaş tehdidi, insan topluluklarının; ülkelerini, kültürel birikim ve değerlerini geride bırakarak çok geniş kapsamlı göç ve mülteci akınlarına yönelmelerine yol açmıştır. Göç ve mülteci akınlarında hedef ülke konumuna gelen ulus devletler ise güvenlik ve ekonomik faktörler açısından oldukça karmaşık problemlerle karşı karşıya kalmışlar; bu kapsamda çözüm arayışlarını uluslararası örgütlerle işbirliğine yönlendirerek meydana gelen zararların etkisini azaltmaya çalışmışlardır. Tüm bu gelişmeler neticesinde ulus devletin egemenliğinde aşınmalar başlamış, medya araçlarında görülen yaygınlaşma, ulusal kültürler üzerinde yarattığı olumsuz etkiler nedeniyle ulus ve kültürün tekil üstünlüğünü zorlayan bir etkileşim yaratmıştır.^[73]

[72] Jürgen HABERMAS, a.g.e., s.25.

[73] Selahaddin BAKAN, Gökhan TUNCEL, "Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi", C:2, S:3 (2012), **Birey ve Toplum Dergisi**, s.60-61.

Bununla birlikte, küresel kültürün ulusal kültüre göre daha yapay bir özellik taşıdığı savunulmaktadır. Ulusal kültür, kendisini yaratan belirli bir insan topluluğuna özel olan, zamana bağlı, anlamlı ve bilinçli tarzda inşa edilmiş bir nitelik taşımaktadır. Bu niteliğiyle ulusal kültürün devamlılık arz eden, ortak anılara ve ortak bir kadere dayanan, ortak bir duygu ve değerler sistematiğine sahip olduğu düşünülmektedir.^[74] Bir insan topluluğunun küreselleşmesindeki ölçü, kültürel ilişkilerin ekonomik ve siyasi düzenlemelere göre ne kadar etkili olduğuna bağlı olarak değişmektedir. Zira ekonomi ve siyasi yapı, kültürelleştiği ölçüde, (diğer bir ifadeyle bu ikisi arasındaki alışverişin sembolik olarak gerçekleştirilmesi halinde) küreselleşmesi mümkün olabilecektir. Dolayısıyla, kültürel alandaki küreselleşmenin seviyesi, ekonomik ve siyasi alanda yaşananlardan çok daha yüksektir.^[75] Bunun belirgin bir yansıması, Avrupa Birliğinde görülmektedir. Ekonominin küreselleştiği ve siyasetin Avrupalı bir özellik kazandığı bir dönemde; demokraside ve vatandaşların katılımında bir geriye gidişle karşı karşıya kalan Avrupa vatandaşları, kendi ülkelerine ve uluslarına daha fazla sahip çıkmaya başlamışlardır.^[76]

Küresel kültürün ulusal kültüre üstün geldiği noktalarda, küresel kültürün sahip olduğu etki odaklı küresel araçların, nitelik ve nicelik olarak fazlalığı öne çıkmaktadır. Toplum kavramıyla özdeşleşen bir işleyişe sahip olan kültür olmadan hiçbir toplumun var olmayacağı, toplum olmadan da hiçbir kültürden söz edilemeyeceği açıktır. Kuşaklar boyunca edinilen bir birikimin sonucu olan kültür, sahip olunan reel yaşantının devamlılığına ilişkin çeşitli normların, kurumların ve bireysel davranış biçimlerinin bir araya gelmesiyle meydana gelen dinamik bir karaktere sahiptir.^[77] Bu yönüyle küresel kültürün ulusal kültürle mücadelesinin güç temelinde devam edeceği değerlendirilmektedir.

2.3. Siyasal Etkiler

Küreselleşme, kendisini oluşturan birimlerle çok farklı düzeylerde ilişkiler kurarak etkileşime giren ve bu sayede dünya geneline yayılan küresel sistemi ifade eden bir yapıdır. Geleneksel devlet biçimlerinden sonra şekillenmeye başlayan modern devlet, kendisine eklenen ulus esaslı faktörler neticesinde ulus devlet

[74] John TOMLINSON, **Küreselleşme ve Kültür**, Çev: Arzu Eker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s.140-141,

[75] Malcolm WATERS, **Globalization**, Londra, Routledge, 1995, s.9-10'dan aktaran John Tomlinson, a.g.e., s.39.

[76] Manuel CASTELLS, **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum, Kültür-Binyılın Sonu**, Cilt:3, Çev: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.473.

[77] Mehmet KARAKAŞ, **Küreselleşme ve Türk Kimliği**, Elips Kitap, Ankara, 2006, s.60-61.

formunu kazanmış ve devletlerarası bir sistem olarak XVII. yüzyıldan itibaren tarihsel süreçteki yerini almıştır. Söz konusu yapı, teknolojik ve iletişim alanlarında meydana gelen gelişmeler ile devlet dışında yer alan aktörlerin her gün biraz daha önem kazanmasına bağlı olarak, XX. yüzyılın sonlarında çok daha farklı bir şekle bürünmüştür. Bunun neticesinde küresel sistem; devletler, devlet ve hükümet dışı örgütler, küresel şirketler, bankalar, illegal örgütler, grup ya da kişiler arasında oluşan etkileşimlere bağlı bir ilişkiler bütünü haline gelmiştir.^[78]

Devlet tarihsel gelişim süreci içerisinde ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve askeri alanların etkisi altında kalarak değişim göstermiş, değişime uğrayan niteliklerinde zamanla kalıcı dönüşümler meydana gelmiştir. Dünyanın birbirinden çok uzakta olan iki ucunu birleştirebilme imkânı sağlayan ulaşım, iletişim ve bilişim teknolojilerinde 1970'li yıllardan itibaren sağlanan olağanüstü gelişmeler sayesinde; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda daha önce görülmemiş boyutlarda farklılaşmalar meydana gelmiştir. 20. yüzyılda kapitalist bir nitelik kazanan küreselleşme, teknolojik gelişmeler kapsamında iletişim ve enformasyonun yarattığı sınırsız yayılım imkânını da bünyesine katınca, neoliberal gerekliliklerin etkisi altında kalan devletlerin sınırları, artık anlamını yitirmeye başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, iki kutuplu yapıya ait sınırların da ortadan kalkmasına neden olduğu noktada, küreselleşmenin önünde hiçbir engel kalmamıştır.^[79]

Küreselleşme sürecinde devlet yapısının temel kavramları üzerinde çok yönlü etkiler söz konusu olmuşsa da, bu etkiler anayasal bağımsızlık anlamında ve hukuksal bir statü olarak egemenlik ilkesi üzerinde geçersizlik yaratan bir sonuca neden olmamıştır.^[80] Böylelikle bir yerde devletin, anayasal kuruluşunu ve kendi geleceğini bağımsız olarak bizzat belirleyebilme imkânı muhafaza edilmiştir. Bununla birlikte devletin iç ve dış siyaseti, devlet-üstü ve devlet-altı aktörlerin etkisi altında yönlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bunun yanında devlet-dışı (non-state) ve uluslararası (transnational) aktörler, modern devletlerin bir hayli girift bir nitelik kazanan küresel ekonomik, toplumsal, siyasal ve çevresel

[78] Deniz Ülke ARIBOĞAN, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1996, s.75'den aktaran Mehmet Yüksel, **Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Siyasal Yayınları, Ankara, 2001, s.141-142.

[79] Özlem KAYGUSUZ, a.g.e., s.44.

[80] Georg SORENSEN, **The Transformation of The State: Beyond the Myth of Retreat**, Palgrave MacMillian, new York, 2004, s.112'den aktaran Özlem KAYGUSUZ, a.g.e., s.45.

problem sahalarında, hukuki statülerinden ödün vermeden temel düzenleyici yapı olma niteliklerini devam ettirmektedirler.^[81]

Bu noktada egemenliğin paylaşılması hususu, egemenliğin düzenleyici ilkeleri olan içişlerine karışmazlık (non-intervention) ve mütekabiliyet/karşılıklık (reciprocity) ilkeleri bakımından değerlendirilmesi, önem kazanmaktadır. Küreselleşmenin yarattığı etkiler, bu ilkelerin çeşitli seviyelerde aşınmalarına ve zaman içerisinde dönüşmelerine neden olmuştur. Buna bağlı olarak devletlerin yeni meşruiyet kaynaklarını; uluslararası düzenleyici kurumların, uluslararası bütünleşmelerin ve uluslararası şirketlerin oluşturmaya başladığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle devletler; artık kendi sınırları içerisinde yer alan aktörlerden çok, devlet-dışı aktörlerin rızasını ya da meşruiyetini kazanma çabası içine girmiş durumdadırlar. Küresel sistem kapsamında güce hükmeden devletler ise egemen yapı olma özelliklerini en iyi şekilde muhafaza etmeye devam ettikleri gibi devlet-dışı aktörler tarafından tehdit edilmekten ziyade bu yapılar ve örgütler aracılığı ile diğer devletlerin içişlerine karışmaya devam etmektedirler. Neticede hukuksal bir statü olarak devlet egemenliği korunmakta, ancak siyasal bir kapasite olarak yoğun bir dönüşüme maruz kaldığı görülmektedir. Bu şekilde egemenlik parçalanmakta, paylaşılmakta ve farklı düzeylerde farklı aktörler tarafından kullanılabilir. Modern egemenlikte meydana gelen dönüşüme işaret eden bu gelişmeler, siyaset üretme ve uygulama bakımından devletin biricik aktör olma özelliğinin değiştiğini göstermektedir. Bu aşamada artık hükümetlerin; her alanda, siyaset üretme ve uygulama süreçlerinin devlet-altı ve devlet-üstü yapılarla paylaştığı çok düzeyli bir yönetişimin varlığından söz edilmesi mümkün olmuştur. Böylece modern devletin; ülke, egemenlik ve merkezde bulunan iktidar arasında kurduğunu iddia ettiği bağ, eski özelliğini kaybederek gevşemeye başlamıştır.^[82]

[81] Chris BROWN ve Kirsten AINLEY, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Çev: Arzu OYACIOĞLU, Yayınodası Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.108'den aktaran Özlem KAYGUSUZ, a.g.e., s.45.

[82] Özlem KAYGUSUZ, a.g.e., s.45-47.

SONUÇ

Küreselleşme kavramı kendisine yüklenen anlamın gereğini yerine getirmeye başladığı ilk günden itibaren, devlet sistemleri üzerinde olumlu ya da olumsuz birçok etki bırakarak gelişim kaydeden bir olgu haline gelmiştir. Geleneksel devlet yapıları, Avrupa'da 30 Yıl Savaşlarının sona ermesinin ardından, Vestfalya Barış Antlaşması ile yerini modern devlete bırakmış; modern devletin tarihsel süreç içerisinde şekillenen yapısı ise ulusal motiflerin tesiriyle ulusal devlet modeline doğru evrilmiştir. Soğuk Savaş'ı takip eden dönemde etkileri dünya genelinde daha net bir şekilde hissedilmeye başlanan küreselleşme olgusu, sınır tanımayan bir hızla dünyanın her köşesine ulaşma ve onu çok sıkı bir şekilde kontrol etme eğilimine girmiştir. Ekonomik ve finansal hedeflerin gerçekleştirilmesinde geliştirilen yepyeni yöntemler; her şeyin, herkesin ve her yerin kontrolünü öngören bu eğilimin amacına hizmet edecek çok farklı alanlardaki her unsurun, istenilen istikamette yönlendirilerek yönetilmesinde etkin rol oynamışlardır.

Küreselleşme sürecinin devlet yapıları üzerinde yarattığı etkilere dair yapılan değerlendirmelerde, özne olarak devlet yapılarının son aşaması olan ulus devlet modeli esas alınmıştır. Bu kapsamda küreselleşme ile birlikte ulus devletin artık önemini yitirdiğini savunan aşırı-küreselleşmecilere karşın şüpheciler, ulus devletin varlığının ulus-üstü yapılarla kurduğu ilişkiler sayesinde eskisinden daha da güçlü bir konuma geldiğini öne sürmüşler; bu arada dönüşümcüler, ulus devletin küreselleşmenin etkisiyle dönüşüme uğradığını, ancak varlığını devam ettirdiğini ifade etmişlerdir.

Genel itibarıyla ekonomik, toplumsal-kültürel ve siyasal alanlar ile üç ana kategoride özetlenen küreselleşmenin yarattığı etkiler konusu; dünya genelinde gelişmişlik, jeopolitik konum ve toplumsal yapılarının özellikleri temel olmak üzere her ulus devlette olumlu ya da olumsuz birçok izler bırakarak gelişim göstermiştir. Devletlerin gelişmişlik düzeyi, küresel gücün idaresinde sahip olunan düzeyin de belirlenmesinde etkili olmaktadır. Dünyanın ekonomik ve finansal sistemlerini etkileyebilecek gelişmişlik düzeyine sahip olan devletler, küreselleşmenin kontrolünü ellerinde tutarlarken; aksi durumda bulunan devletler, kontrol edilen bir konumla yetinmek zorunda kalmışlardır. Jeopolitik konumu stratejik bir özelliğe sahip olan devletler, küresel güce hükmeden devletlerin hedef listesinde sürekli bir kalem olarak yer almışlardır. Küresel güçlerin; jeopolitik konumu nedeniyle hedeflerine ulaşmakta engel olarak gördükleri ulus devletlerin toplumsal yapıları, engel özelliğini ortadan kaldırmak için en çok müdahale edecekleri unsuru teşkil etmiştir. Bu anlamda etnik olarak çeşitlilik gösteren bir devlet, bu konuda gerçekleştirilmesi muhtemel etkilerin odağında yer almış; parçalanarak küçülen bu devletlerin bulunduğu coğrafyalarda; daha

dar kapsamlı, daha kolay ve daha etkin bir kontrole müsait devletler bütünü yaratılması amacına ulaşılması mümkün olabilmektedir.

Küreselleşmenin devlet yapıları üzerinde yarattığı etkiler; küresel güce hükmeden devletler ile küresel gücün etkisine maruz kalan devletlerin baş aktör olduğu bir alanda meydana gelmektedir. Yaratılan bu etkiler arasında ekonomik ve finansal içerikli olanlar her zaman biraz daha öne çıkmakta; diğer etki yaratan tüm unsurlar bunları destekleyen özelliğe sahip olmaktadır. Küresel güce hükmeden devletler, ekonomik çıkarlarının çarpan özelliğini her zaman arttırma düşüncesinde olduklarından; bu güçlerinin devamlılığının temininde önemli bir etken olan güvenliğin sağlanması bakımından ulus devletlerin varlıklarının devamını, kendi varlık ve çıkarlarına tehdit oluşturmamak şartıyla gerekli görmektedirler. Bu niteliğe sahip bir devletin tabiatıyla güçlü ve büyük bir devlet olmasından çok küçük, küresel sermayenin dolaşımını kolaylaştıran, buna ilişkin hukuki düzenlemeleri yapan ve güvenliğini sağlayan düzenleyici bir devlet olması talep edilmektedir. Günümüzde devlet yapılarını şekillendiren olayların temelinde, genel itibarıyla bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik küresel planların bulunduğu değerlendirilmektedir.

Küreselleşme; yarattığı küresel kültür akımı ile bir yandan farklılıkları ortadan kaldırmayı hedeflerken, diğer yandan aslında tek merkezden kontrole imkân sağlayan bir yapı oluşturmayı hedeflemektedir. Bunun karşısında yer alan her devlet yapısı tehdit olarak algılanmakta, tehdidi bertaraf edecek müdahale yöntemleri mevcut durumun niteliğine göre derhal devreye sokulmaktadır. Bu yöntemler; bazen terör, bazen etnik yapıların güdümlenmesi, bazen ekonomik yaptırımlar, bazense sözde uluslararası hukuk düzenlemelerini temel alan askeri müdahaleler olarak kullanılmak suretiyle hayata geçirilmektedir. Bu yöntemler, duruma göre geliştirilen çok değişik şekillerde etki odaklı bir anlayışla kullanılmakta, ancak her yöntemin kontrol edilebilen neticelerinin yanında, kontrolün kaybedildiği neticelerinin de varlığı söz konusu olabilmektedir. Kullanılan bu yöntemlerin en önemli neticeleri arasında yer alan göç faktörü, tüm dünyayı olumsuz yönde etkileyebilecek nitelikte bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme; ulusal sınırların, ulusal orduların, ulusal egemenliklerin, ulusal kaynakların ve ulusal toplulukların varlığına tehdit haline gelen bir özellik arz etmektedir. Asıl beklentinin küresel vatandaşlık olduğu bu süreçte, dünya tek bir düzlemde algılanmaya başlanmış, dünyanın bir köşesinde meydana gelen bir olayın diğer köşesinde de benzer etkiler yaratmasıyla, ulus devletlerin bu olaylar üzerindeki kontrol kabiliyetleri büyük oranda kayba uğramıştır. Bunun neticesinde, uluslararası işbirliği faaliyetleri önem kazanmış ve buna bağlı olarak ulus-üstü oluşumlara ve örgütlenmelere yönelimde artış meydana gelmiştir. Ulus

devletlerin faaliyet ve etki alanları daraltılarak sınırlandırılmış, yönetim kavramı somut bir uygulama halini almıştır. Ekonomik ve dış güvenliğin sağlanmasında da uluslararası örgütlere üyelik zorunlu bir ihtiyaç seviyesine yükselirken; küreselleşen problem sahalarında gelişen çözüm arayışları, uluslararası örgütlenmelerin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bununla birlikte, uluslararası sözleşmelere taraf olan ve imza koyan ulus devletler, beklentilerinin aksine egemenliklerini kendi iradeleri ile sınırlandırmışlardır. Temel hak ve özgürlüklerin evrensel bir düzeyde korunmasını hedefleyen sözleşmeler ise çoğu kez dünyanın her köşesinde benzer etkiler göstermekte yetersiz kalmış, ayrıca etnik anlamda çeşitlilik gösteren ulus devletlerin parçalanması için zaman zaman siyasal bir araç olarak kullanıma da açık bir hale gelmiştir. Küreselleşmenin devlet yapıları üzerinde yarattığı kaygılar, alternatif küresel aktörlerin önünü açmış; çok uluslu şirketler, küresel sivil toplum örgütleri, uluslararası kuruluşlar, ulus devletlerin egemenlikleri üzerinde müdahale imkânları bularak, etkili olmaya başlamışlardır.^[83]

Sonuç olarak küreselleşme, devlet yapıları üzerinde olumlu ya da olumsuz nitelikte birçok etkilerde bulunmuştur. Meydana gelen bu etkilerin devletin sonunu getirdiğini düşünenlerin yanında, devletin yapısını daha da güçlendirdiğini öne sürenler olmuş; diğer taraftan devletin bu etkiler neticesinde yok olmadığı, aksine dönüşerek varlığını devam ettirdiği düşüncesi de savunulmuştur.^[84] Devlet yapısının günümüzdeki son aşaması olarak kabul edilen ulus devlet yapısı; küresel etkiler nedeniyle bazı değişim ve dönüşümlere maruz kalmakla birlikte, hâlihazırda varlığını devam ettirmektedir. Bunun temel sebebi, kapitalizmin güncel bir ifadesi olarak ortaya çıkan küreselleşmenin temel unsuru olan küresel sermayenin hareketliliğinin ve güvenliğinin, hâlâ ulus devletin varlığına ihtiyaç göstermesidir. Bu nedenle küreselleşmenin yarattığı etkiler neticesinde; devlet yapılarının, daha çok küresel sermayenin güvenliğini sağlayan düzenleyici bir devlet yapısı haline gelmesi öngörülmektedir. Değişmeyen tek nokta ise küresel güce hükmeden devletlerin oluşturduğu etken blok ile küresel güce maruz kalan devletlerin oluşturduğu edilgen blok arasında taraf değişimine yönelik geçişlerin çok nadir olmasıdır. Küreselleşme; refahın, eşitliğin ve adaletin dünya geneline eşit ve en üstün nitelikleriyle yayılmasını hedef edinen bir anlayışa sahip olduğu söylemini sürekli dillendirse de; hukukun gücü ile güçlünün hukuku paradoksunda, hâlâ ikincisi üstünlüğünü korumaya devam etmekte, devlet yapıları üzerinde küreselleşmenin yarattığı etkiler de ne yazık ki bu ilkeye göre şekillenmektedir.

[83] Murat ERCAN, "Küreselleşme ve Siyasi Sonuçları", Murat Ercan (Ed.), **Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri** içinde Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s.212-223.

[84] bkz., Şengül HABLEMİTOĞLU a.g.e., s.19-24.

KAYNAKÇA**KİTAPLAR**

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, **Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği**, İmge Yayınevi, Ankara, 2010.

AKAL Cemal Bâli, **Devlet**, Dost Kitabevi, Ankara, 2010.

ARIBOĞAN Deniz Ülke , **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1996.

ATASOY Fahri, **Küreselleşme ve Milliyetçilik**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005.

BAUMAN Zygmunt, **Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları**, Çev: Abdullah Yılmaz, Arıntı Yayınları, İstanbul, 2010.

BOZATAY Şeniz Anbarlı, **Küresel Siyaset-,Kabul Görme Mücadelesi, Sorunlar, Çözümler**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013.

BOZKURT Veysel, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Ekin Yayınları, Bursa, 2012.

BROWN Chris ve AINLEY Kirsten, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Çev: Arzu OYACIOĞLU, Yayınodası Yayıncılık, İstanbul, 2005.

BURDEAU George, **L'État**, Editions du Seuil, Paris, 1970.

CASTELLS Manuel, **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum, Kültür-Binyılın Sonu**, Cilt:3, Çev: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

ÇAĞLA Cengiz, **Siyaset Bilimi**, Omnia Yayınları, İstanbul, 2010.

ÇEÇEN Anıl, **Ulus Devlet-Türkiye Cumhuriyeti**, Kilit Yayınları, Ankara, 2009.

DOEHRİNG Karl, **Genel Devlet Kuramı**, Çev: Ahmet Mumcu, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2002.

ERCAN Murat, "Küreselleşme ve Siyasi Sonuçları", Murat Ercan (Ed.), **Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri içinde** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010.

ERÖZDEN Ozan, **Ulus Devlet**, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013.

EVANS Graham-NEWNHAM Jeffrey, The Penguin Dictionary of International Relations, Harmondsworth, Penguin, 1998, s.201'den aktaran Jeremy Fox, **Chomsky ve Küreselleşme**, Çev: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.

FUKUYAMA Francis, **Devlet İnşası**, Çev: Devrim Çetinkasap, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.

GIDDENS Anthony, *Runaway World: How Globalization Reshaping Our Lives* Profile Books, London, 1999.

GIDDENS Anthony, **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev: Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008.

GIDDENS Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, Çev:Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

GÖZLER Kemal, **Devlet Genel Teorisi**, Ekin Yayınları, Bursa, 2009.

GUIMAR Jean Yves, “Fransız Devrimi ve Ulusun Ortaya Çıkışı”, Jean Leca (Ed.), **Uluslar ve Milliyetçilikler**, Çev: Siren İdemem, *içinde* Metis Yayınları, İstanbul.

HABERMAS Jürgen, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, Çev: Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul, 2008.

HABERMAS Jürgen, **Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak**, Çev: İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

HELD David–McGREW Anthony, **Küresel Dönüşüm-Büyük Küreselleşme Tartışması**, Çev: Ali Serkan, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008.

HELD David, McGREW Anthony, GOLDBLATT David, Jonathan PERRATON, “Küreselleşme”, Anthony Giddens (Ed.), **Sosyoloji-Başlangıç Okumaları**, Çev: Günseli ALTAYLAR *içinde* Say Yayınları, İstanbul, 2009, s.71.

HELD David, McGREW Anthony, vd., “Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi, Kültür”, Çev: İsmail Aktar, **Küreselleşmede Temel Metinler**, *içinde*, Orion Yayınları, Ankara, 2009.

HINSLEY Francis Harry, **Sovereignty**, 2nd edn., Cambridge University Press, Cambridge, 1986.

HOBBSAWM Eric, **Yeni Yüzyılın Eşiğinde**, Çev: İbrahim Yıldız, Yordam Kitap, İstanbul, 2007.

KAPANİ Münci, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010.

KARABULUT Bilal, **Güvenlik-Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek**, Barış Kitap, Ankara, 2011.

KARAKAŞ Mehmet, **Küreselleşme ve Türk Kimliği**, Elips Kitap, Ankara, 2006.

KAYGUSUZ Özlem, “Egemenlik ve Vestfalyan Düzen”, Evren Balta (Ed.), **Küresel Siyasete Giriş-Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, *içinde*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

KAYGUSUZ Özlem, “Egemenlik ve Vestfalyan Düzen”, Evren Balta (Ed.), **Küresel Siyasete Giriş-Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

KEOHANE Robert, NYE Jr., Joseph S. “Küreselleşme: Yeni Olan Ne? Olmayan Ne? (Ve Ne Olmuş Yani?)”, Çev: Mehmet Celil Çelebi, David Held-Anthony McGrew (Haz.) **Küresel Dönüşümler-Büyük Küreselleşme Tartışması**, içinde, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008.

KRASNER Stephen, *Sovereignty: Organized Hypocrisy* Princeton University Press, Princeton, 2001.

McLUHAN Marshall, Bruce R. POWERS, **Global Köy**, Çev: Bahar Öcal DÜZGÖREN, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2001.

MANN Michael, **Devletler, Savaş ve Kapitalizm-Politik Sosyoloji İncelemeleri**, Çev: Semih Türkoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013.

NYE Jr. Joseph S.- WELCH David A., **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev: Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

OHMAE Kenichi, **Yeni Küresel Sahne: Sınırsız Dünyamızdaki Tehdit ve Fırsatlar**, Çev: Leyla ASLAN, Optimist Yayınları, İstanbul, 2008.

OKANDAN Recai G., **Umumî Âmm Hukuku**, İ.Ü.Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1968.

PIERSON Cristopher, **Modern Devlet**, Çev: Neşet Kutluğ, Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2011.

POGGI Gianfranco, **Devlet**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2008.

POGGI Gianfranco, **Modern Devletin Gelişimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2012.

SAINT MARC Renaux Denoix de, **Devlet**, Çev: İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara, 2009.

SORENSEN Georg, **The Transformation of The State: Beyond the Myth of Retreat**, Palgrave MacMillian, new York, 2004.

ŞAHİN Köksal, “Küreselleşme ve Yeniden Yapılanan Ulus Devlet”, Murat Ercan (Ed.), **Küreselleşme ve Türkiye’ye Etkileri** içinde Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010.

ŞAHİN Köksal, **Ulus Devlet**, Yeniüçyıl Yayınları, İstanbul, 2009.

TILLY Charles, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Çev: Kudret Emiroğlu, İmge Yayınevi, Ankara, 2001.

TOMLINSON John, **Küreselleşme ve Kültür**, Çev: Arzu Eker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.

TOPRAK Metin, **Küreselleşme ve Kriz**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001.

TÜREL Oktar, VOYVODA Ebru, **Türkiye’de ve Dünyada Ekonomik Bunalım (2008-2009)**, Yordam Kitap, İstanbul, 2009.

WALLERSTEIN Immanuel, **Dünya Sistemleri Analizi**, bgst Yayınları, İstanbul, 2011.

WATERS Malcolm, **Globalization**, Londra, Routledge, 1995.

WEBER Max, **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev: Özer Ozankaya, İmge Yayınları, Ankara, 1995.

YÜKSEL Mehmet, **Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001.

MAKALELER

AKDENİZ Hüsmen, “Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Kapsamında Küreselleşmenin Geleceği ve Türkiye”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C:1, S:2 (2003).

BAKAN Selahaddin-TUNCEL Gökhan, “Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi”, **Birey ve Toplum Dergisi**, C:2, S:3 (2012).

BERİŞ H. Emrah, “Egemenlik Kavramının Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C:63, S:1 (2008).

KILIÇBAY Mehmet Ali, “Devletin Yeniden Yapılanması”, **Doğu Batı Dergisi**, S:1, (2011).

ÖZKUL Fatih, “Ulusal İrade ve Hukuk Devleti”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S:94 (2011).

